

BERNARD
LEWIS

DE HISTORICUS DIE EEN OORLOG BEGON?

Masterthesis Internationale betrekkingen in historisch perspectief

Door: Mariska Lammertsma (0443034)

Begeleider: Remco Raben

Universiteit Utrecht, 12 augustus 2011

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Inleiding.....	3
Hoofdstuk 1: Driekwart eeuw Bernard Lewis De rode draden in zijn leven en zijn publicaties.....	10
Biografie	10
Israël.....	13
Democratie en revolutie in het Midden-Oosten	18
Modernisering van het Midden-Oosten.....	23
Botsing der beschavingen	27
Hoofdstuk 2: Academische geschillen De rol van ontwikkelingen in de academische wereld op Lewis positie.....	35
Lewis in de academische wereld	35
‘oriëntalisme’	38
‘clash of civilizations’	42
Rol van de afloop van de Koude Oorlog.....	45
MESA en ASMEA	48
Hoofdstuk 3: Lewis als politiek adviseur Lewis invloed op het politieke klimaat van de Verenigde Staten	52
Politieke adviezen in Lewis’ publicaties	52
1990: het keerpunt	57
De oorlog in Irak	61
Terugkijkend op de Irak Oorlog	64
Conclusie	67
Literatuurlijst	70
Werk van Bernard Lewis.....	70
Monografieën	70
Artikelen	70
Andere bronnen.....	71
Websites en andere bronnen	73

Inleiding

"We have a much better chance of establishing—I hesitate to use the word democracy—but some sort of open, tolerant society, if it's done within their systems, according to their traditions. Why should we expect them to adopt a Western system? And why should we expect it to work?"¹

In 1937, op 21-jarige leeftijd, publiceerde de historicus Bernard Lewis zijn eerste artikel, over de geschiedenis van gilden in het Midden-Oosten. Nu, bijna driekwart eeuw later, is Lewis nog steeds actief als historicus van het Midden-Oosten, maar hij is ook zelf een belangrijke rol gaan spelen in de geschiedenis. Behalve als beschrijvend, analyserend historicus is hij namelijk in de loop van zijn lange carrière steeds sterker ook als politiek adviseur opgetreden. Daarnaast wordt hij met grote regelmaat door de media om zijn mening gevraagd over het Midden-Oosten en islam. De uitspraak boven deze inleiding komt uit een interview met Lewis over de recente ontwikkelingen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Opvallend is het gebruik van de woorden “we” en “them”. De verdeling van de wereld in “wij” (het Westen) en “zij” (het Midden-Oosten) is kenmerkend voor Lewis’ werk. Lewis maakt niet alleen een strikte scheiding tussen deze delen van de wereld, die hij ziet als twee homogene beschavingen, maar plaatst de westerse wereld ook boven de oosterse. Ook dat toont het citaat aan; Lewis is namelijk van mening dat het Westen democratie kan brengen in het Midden-Oosten, maar alleen door rekening te houden met oosterse tradities.

Lewis was uiteraard niet de enige historicus in de Verenigde Staten die zich met het Midden-Oosten bezig hield. Ook was hij niet de enige met een oriëntaliserende kijk op het Midden-Oosten, hoewel oriëntalisme wel sterk werd bekritiseerd in de academische wereld. Toch waren het uiteindelijk juist Lewis’ ideeën over het Midden-Oosten die in de aanloop naar de oorlog in Irak in 2003 de belangrijkste rol gingen spelen in de Amerikaanse politiek.

Lewis heeft gedurende zijn leven als historicus vele grote veranderingen in de wereld meegemaakt. Vlak na zijn aanstelling aan de universiteit van Londen diende de Tweede Wereldoorlog zich aan. Na deze oorlog volgden de dekolonisatie en de Koude Oorlog. Het einde van de Koude Oorlog werd weer vrij snel opgevolgd door de oorlog tegen terrorisme,

¹ Bari Weiss, “The tyrannies are doomed”, *The Wall street journal* (2 april 2011).

Amerika's nieuwe vermeende vijand. Ook maakte Lewis tijdens zijn carrière grote veranderingen mee in de regio van zijn onderzoek, het Midden-Oosten. Democratieën bloeiden op in een land als Turkije. Andere landen vervielen na democratische oplevingen juist tot dictaturen. Nu, op het moment van schrijven, staan deze dictaturen op het punt van vallen en zijn er weer grote veranderingen op komst in het Midden-Oosten. Daarnaast waren voor Lewis als onderzoeker van het Midden-Oosten met een joodse achtergrond natuurlijk de ontwikkelingen in Israël van belang; het ontstaan van de staat en de oorlogen en conflicten die daarop volgden.

De academische wereld maakte in de afgelopen decennia ook grote veranderingen door op het gebied van de studie van het Midden-Oosten en islam. Edward Said veroorzaakte in 1978 een keerpunt in de studies naar het Midden-Oosten met het boek *Orientalism*. Vanaf dat moment kreeg de oriëntalistische wetenschap een negatieve connotatie. Said stelde namelijk dat oriëntalisten in dienst hadden gestaan van het westerse imperialisme, en dat ook in zijn eigen tijd veel onderzoek naar het Midden-Oosten niet objectief was, maar gedreven werd door politieke doeleinden. Said bekritiseerde in *Orientalism* vooral Lewis. Het gevaar van het oriëntalisme dat Lewis uitoefende was volgens Said dat het subjectieve beeld van het Midden-Oosten ook beleidsmakers bereikte en zo de buitenlandse politiek beïnvloedde. Hiermee onderbouwde Lewis volgens Said een nieuwe vorm van imperialisme dat het Westen een overheersende rol moest geven in het Midden-Oosten.² Ofschoon Lewis' oriëntaliserende kijk op het Midden-Oosten vanaf eind jaren zeventig sterk bekritiseerd werd in de academische wereld, liet hij zijn werk hier niet door beïnvloeden.

Vanaf de jaren negentig werden Lewis' publicaties over islamitisch fundamentalisme en islamisme veel besproken. Dit had onder meer te maken met de annexatie van Koeweit door Saddam Hoessein en de Golfoorlog die erop volgde. Ook sloten de ideeën van Lewis goed aan bij de post-Koude Oorlog tijd van de jaren negentig. In deze periode kreeg het idee dat radicale islam de nieuwe vijand van de Verenigde Staten was steeds meer aanhang. Tegenover het "neo-orientalisme" kwamen de ideeën te staan van een meer liberale groep van wetenschappers onder leiding van John Esposito. Deze groep benadrukte volgens

² Edward Said, *Orientalism* (eerste druk 1978, versie Londen 2003) 321.

Zachary Lockman, in tegenstelling tot de visie van Lewis, juist de diversiteit in de regio.³

Op een vergelijkbare wijze ontstonden er in de jaren negentig ook twee stromingen in de academische wereld over de ordening van de wereld. In 1990 bracht Lewis het idee van een botsing der beschavingen in het artikel 'The roots of muslim rage' naar voren. Hoewel het concept voor Lewis in 1990 niet nieuw was, kreeg het in 1993 grote bekendheid door het artikel 'The clash of civilizations?' van Samuel Huntington. Het idee dat er van elkaar afgeschermd, conflicterende samenlevingen bestaan die op zichzelf homogene beschavingen vormen was zeker niet onomstreden in de academische wereld en het werd dan ook fel bekritiseerd. Tegenover het idee van een botsing der beschavingen kwam het concept van mondialisering en integratie te staan. Volgens dit concept vervagen grenzen juist en komen verschillende samenlevingen steeds meer met elkaar overeen.⁴

De jaren negentig waren niet alleen door de gebeurtenissen in het Midden-Oosten en de debatten op academische gebied van groot belang voor Lewis' positie. De ontwikkelingen in de Amerikaanse politiek en dan hoofdzakelijk de opkomst van het neoconservatisme waren cruciaal voor Lewis' ontplooiing tot een persoon met veel politieke invloeden. Bij belangrijke leden van de regering van zowel vader als zoon George Bush was Lewis' werk bekend en zeer gewaardeerd. Lewis werd door invloedrijke personen in neoconservatieve kringen regelmatig om advies gevraagd.

De visie die Bernard Lewis in de jaren negentig en begin eenentwintigste eeuw uitdroeg en het advies dat hij aan de neoconservatieve politici gaf, hebben een rol gespeeld in de politieke besluitvorming in de Verenigde Staten. Over de mate van Lewis' invloed in de politiek verschillen echter de meningen. Said ziet wel dat Lewis een rol heeft gespeeld in de politiek, maar zegt dat deze vooral reeds bestaande ideeën ondersteunde. Said schreef vlak voor zijn dood in 2003 dat mensen als Bernard Lewis, die een grote invloed hebben, hun roep als onderzoeker verloochend hebben door beleidsmakers een verkeerd en eenzijdig beeld van het Midden-Oosten en islam te geven. Ook de media hebben volgens Said op allerlei manieren aan dit verkeerde beeld meegewerkt. Als het negatieve beeld van Arabieren niet al zo lang verankerd was in de Amerikaanse maatschappij dan zou er in 2003 volgens Said ook geen oorlog zijn geweest.⁵

³ Zachary Lockman, *Contending visions of the Middle East: The history and politics of Orientalism* (Cambridge 2004, tweede druk 2010) 216-223.

⁴ Lockman, *Contending visions of the Middle East*, 234-240.

⁵ Said, *Orientalism*, voorwoord.

In tegenstelling tot Said gelooft David Houghton wel dat de ideeën van één academicus al een grote invloed kunnen hebben op de werkelijkheid. Wetenschappers in internationale betrekkingen kunnen met hun theorieën volgens hem een *self-fulfilling prophecy* veroorzaken. In het geval van Lewis denkt hij daarentegen dat het idee van botsende beschavingen eerder een zichzelf tegenwerkende voorspelling is geworden dan dat het is uitgekomen. Dit komt volgens Houghton vooral omdat het concept erg slecht ontvangen werd door de academische wereld. Hij ziet Bernard Lewis echter wel als de persoon die de theorie bekendheid heeft gegeven in de politieke wereld en sluit ook niet uit dat het idee van botsende beschavingen alsnog de mogelijkheid heeft om een *self-fulfilling prophecy* te worden.⁶ Dit laatste gaat Douglas Little nog niet ver genoeg. Hij schrijft in zijn boek over de geschiedenis van Amerikaans oriëntalisme dat hij wel degelijk gelooft dat Bernard Lewis in 1990 al een *self-fulfilling prophecy* veroorzaakt heeft met zijn ideeën over “botsende beschavingen” en de islamitische “oorlog tegen moderniteit”.⁷ John Esposito gaat nog verder en zegt dat het uitroepen van islam als de vijand, zoals Lewis in 1990 deed in ‘The roots of muslim rage’, zelfs kan uitlopen in een tweede Koude Oorlog.⁸

Het is zeer opmerkelijk dat Lewis zo’n invloedrijke rol toebedeeld krijgt omdat er van een historicus in eerste instantie verwacht wordt dat hij de geschiedenis analyseert, maar daarmee niet zo sterk de toekomst beïnvloedt. Toch heeft Lewis’ werk volgens vele academici belangrijke politieke gevolgen gehad. In deze scriptie zal ik daarom kijken naar de evolutie van het politieke karakter van zijn werk. Wat zijn de rode draden in het oeuvre van Bernard Lewis, hoe verhield zijn werk zich tot de actuele ontwikkelingen in het Midden-Oosten, en waarom heeft hij een prominente politieke rol kunnen vervullen? Om deze vragen te kunnen beantwoorden heb ik het onderzoek opgedeeld in drie delen. In eerste plaats is het nodig om te weten hoe Lewis’ ideeën zich hebben ontwikkeld in zijn zeer omvangrijke oeuvre. Daarnaast is het van belang te kijken naar hoe zijn ideeën zich verhouden ten opzichte van die van de andere academici en welke verschuivingen hierin hebben plaatsgevonden. In het laatste onderdeel moet niet alleen een context geschetst worden van de ontwikkelingen in het Midden-Oosten, maar daarnaast ook van wat er veranderde in het Amerikaanse politieke klimaat. Met deze achtergronden kan er gekeken

⁶ David Houghton, “The role of self-fulfilling and self-negating prophecies in international relations” *International Studies Review*, 11 (2009) 561-562.

⁷ Douglas Little, *American orientalism: the United States and the Middle East since 1945* (Chapel Hill 2002) 36.

⁸ John L. Esposito, *The Islamic threat: myth or reality?* (New York 1992) 3-6.

worden naar de adviezen die Lewis in de loop van zijn carrière zowel direct als indirect heeft gegeven en hoe deze zijn veranderd en Lewis derhalve de mogelijkheid gaven zich te ontplooien tot een belangrijke politiek adviseur.

In de aanpak van de drie delen zijn er verschillende soorten bronnen nodig. In het eerste hoofdstuk is naar het corpus van Lewis gekeken als primaire bron om de rode draden in zijn werk te ontwaren. Lewis' ideeën over modernisering, democratisering en de botsing der beschavingen hebben het meeste politieke belang gekregen en zijn daarom de belangrijkste thema's in dit onderzoek. Israël is daarnaast ook een interessant thema vanwege Lewis' joodse achtergrond en vanwege de aanmerkelijk rol die het conflict tussen de Arabische wereld en Israël speelt in het Midden-Oosten.

In het tweede deel maak ik gebruik van de discussies die in de academische wereld hebben gespeeld. Het debat tussen Lewis en Said speelt een grote rol, maar zeker niet de enige. Bovendien zijn de discussies rond het idee van botsing der beschavingen belangrijk omdat deze ideeën volgens academici door de politiek zijn opgepikt.

Voor het laatste deel, waarin Lewis' ontwikkelingen tot een politiek adviseur en zijn invloed op het Amerikaanse beleid centraal staan, kan er minder gebruik gemaakt worden van bestaande wetenschappelijke bronnen, omdat het grotendeels om recente geschiedenis gaat. Bij de aanpak van dit hoofdstuk maak ik om deze reden ook gebruik van krantenartikelen en interviews.

Over de achterliggende onderwerpen die bij dit onderzoek van belang zijn, is al het een en ander geschreven. Bernard Lewis is een bekende en veel besproken historicus, maar er is vooral in polemische zin veel over hem geschreven. Er is nog maar weinig concreets geschreven over Lewis' werk en zijn persoonlijke beweegredenen. Bovendien heeft Lewis ook nog geen autobiografie geschreven. De inleiding van Lewis' boek *From Babel to dragomans: Interpreting the Middle East* uit 2004 komt nog het meest in die richting, omdat hij in het kort de ontwikkelingen in zijn professionele leven weergeeft. In 1989 geeft C. E. Bosworth in *Essays in honor of Bernard Lewis: The Islamic world from classical to modern times* een uitgebreide opsomming van Lewis publicaties tot dan toe. Aangezien het boek gepubliceerd is in eer van Lewis, wordt er in de inleiding heel positief over hem geschreven. Hoewel deze scriptie niet ter ere van Bernard Lewis is geschreven vind ik het net als Bosworth wel van belang om voor het onderzoek naar het hele oeuvre van Lewis te kijken.

De debatten in de academische wereld zijn velen malen beter gedocumenteerd dan

Lewis' leven. De kritiek die Edward Said in 1978 gaf met zijn boek *Orientalism* heeft veel navolging gehad. Bovendien leefde al voor 1978 veel van Suids ideeën ook bij andere academici. A.L. Macfie heeft in zijn boek *Orientalism* uit 2002 dit netwerk van ideeën en het verloop van de discussie beschreven, net zoals John M. MacKenzie in 1995 eerder al deed met *Orientalism: History, theory and the arts*. Douglas Little bekijkt vooral de Amerikaanse kant van oriëntalisme in *American orientalism: the United States and the Middle East since 1945*. In deze publicaties wordt Lewis' werk wel kort genoemd, maar is hij niet een heel belangrijk onderwerp.

Zachery Lockman daarentegen besteed veel meer aandacht aan Lewis in *Contending visions of the Middle East: The history and politics of Orientalism* uit 2004. Hij analyseert in dit boek specifiek Midden-Oosten studies en de connectie die er tussen oriëntalistiek was en de politiek in de Verenigde Staten. Hoewel Lockman uitgebreid Lewis behandelt lijkt dit vooral in navolging te zijn op de kritiek van Said en kijkt hij niet met een objectieve blik naar het gehele oeuvre van Lewis.

Niet alleen de ontwikkelingen in de academische wereld in verband met hun relatie tot de politiek zijn van belang, maar ook de ontwikkelingen in de Amerikaanse politiek zelf zijn belangrijk voor dit onderzoek. Cruciaal is de opkomst van de neoconservatieve stroming in de Amerikaanse politiek. Hoewel de stroming zelden in verband wordt gebracht met Lewis is er wel veel over het neoconservatisme geschreven. Michael Schaller beschrijft in 2007 de verrechtsing van de V.S. in *Right Turn: American life in the Reagan-Bush era, 1980-1992*. Verder schetst James Mann een beeld van hoe een kleine groep neoconservatieve politici een zeer belangrijke rol gingen spelen in de regering van George W. Bush vanaf 2002 in *Rise of the Vulcans: The history of Bush's war cabinet* uit 2004. De journalist Jacob Weisberg beschrijft de persoonlijke kant van Bush' presidentschap en zijn adviseurs in *The Bush tragedy* in 2008 en noemt hierin ook kort Lewis als een invloedrijk persoon in de regering van Bush.

Juan Cole, een hoogleraar geschiedenis op de universiteit van Michigan, schrijft op zijn website *Informed Comment* over de relatie tussen de westerse en islamitische wereld in historische context. Hij heeft op deze site ook meerdere teksten staan die over Bernard Lewis gaan. In één hiervan uit 2004 staat: "Even though Edward Said raised the issue 25 years ago, in view of recent events, it seems high time that a scholarly society promote a frank and more balanced discussion of the political agenda driving Lewis's scholarship as well

as his advice to leaders as a supposed senior scholar on the Islamic world.”⁹ Hopelijk draagt dit onderzoek hieraan bij.

⁹ Juan Cole “Harold Rhode and the Bernard Lewis classic” op 1 sep. 2004 geplaatst op: www.juancole.com/2004/09/harold-rhode-and-bernard-lewis-classic.html

Hoofdstuk 1: Driekwart eeuw Bernard Lewis

De rode draden in zijn leven en zijn publicaties.

Bernard Lewis werd niet van het ene op het andere moment een invloedrijke historicus en adviseur. Dit gebeurde pas in de jaren negentig toen Lewis officieel met pensioen was. Hij had op dat moment al ruim 50 jaar van zijn academische carrière erop zitten. Tijdens zijn studie en werk als historicus werden de ideeën die later zo'n invloedrijke rol zouden spelen gevormd en, afhankelijk van de gebeurtenissen in de wereld, aangepast. Hoewel er door de omstandigheden in het Midden-Oosten per periode verschillende zaken op de voorgrond traden in Lewis' werk, zijn er ook een aantal constante onderwerpen die als rode draden door zijn oeuvre lopen. Deze onderwerpen hebben niet alleen betrekking op Lewis' werk, maar ook op zijn karakter, interesses en zijn leven in het algemeen. Eén voorbeeld hiervan is zijn grote interesse voor het Midden-Oosten, de andere zijn politieke betrokkenheid. Toch wordt Lewis' leven ook gekenmerkt door een aantal belangrijke veranderingen.

Biografie

Bernard Lewis is in 1916 geboren in Londen. Al vroeg in zijn jeugd bleek dat hij een goed gevoel voor talen had. Lewis' interesse in geschiedenis en het Midden-Oosten werd mede bepaald door zijn joodse achtergrond. Zo kwam hij door zijn bar mitswa in aanraking met Hebreeuws en daarnaast leerde hij ook Aramees en Arabisch. Naar eigen zeggen heeft een boek over de joodse geschiedenis zijn interesse in het Midden-Oosten gewekt. Aan de *School of Oriental Studies* op de Universiteit van Londen kon hij zowel verder gaan met het leren van talen als het bestuderen van de geschiedenis van het Midden-Oosten.¹⁰ Hier haalde hij in 1936 zijn bachelor in geschiedenis. Op aanraden van de beroemde arabist Hamilton Gibb zette hij zijn studie naar het Midden-Oosten voort. Hij bracht een jaar door aan de Universiteit van Parijs waar hij in 1937 voor werd beloond met een *Diplôme des Études Sémitiques*.¹¹ Ook hielp Gibb hem om een beurs te krijgen van de *Royal Asiatic Society* waarmee hij in het academisch jaar 1937-1938 kon reizen door het Midden-Oosten. Hij verbleef eerst een tijd in Egypte, waarna hij ook uitgebreid Palestina, Syrië, Libanon en

¹⁰ Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East* (New York 2004) 2.

¹¹ C. E. Bosworth e.a. (eds.), *Essays in honor of Bernard Lewis: The Islamic world from classical to modern times* (New Jersey, derde druk 1991) xi.

Turkije bezocht.¹² Nadat Lewis zijn studie had afgerond en bijna tien talen beheerste, werd hem in 1938 een baan aangeboden aan de Universiteit van Londen. Hij begon als promovendus in islamitische geschiedenis op dezelfde faculteit als waar hij was afgestudeerd en die inmiddels was uitgebreid tot de *School of Oriental and African Studies* (SOAS). Het jaar erop promoveerde hij. Zijn dissertatie betrof een onderzoek naar het isma'ïlisme, dat een stroming in het sjiïsme is, hetgeen Lewis in 1940, door de onzekerheid die de oorlog met zich meebracht, vervroegd liet publiceren.¹³

Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog interrumpeerde zijn tot dan toe zeer voorspoedige academische carrière, maar had wel een belangrijke, vormende invloed op zijn leven. Lewis werd in eerste instantie een plek in de *Royal Armoured Corps* toegewezen, maar al snel werd hij verplaatst naar de inlichtingendienst. Hij verklaart dit zelf met; "either because of my aptitude for languages or my ineptitude with tanks".¹⁴ Vanuit de inlichtingendienst werkte hij van 1941 tot 1945 voor een departement van Buitenlandse Zaken dat over het Midden-Oosten ging. Voor zijn werk reisde hij door het Midden-Oosten waardoor hij voor het eerst Irak bezocht.¹⁵ Toen hij aan het einde van de oorlog vanuit Cairo terugkeerde naar de universiteit had Lewis moeite met de omschakeling naar academisch werk. Voor zijn gevoel moest hij zijn vak als docent en onderzoeker opnieuw leren.¹⁶ Wel was Lewis tijdens de oorlog artikelen blijven publiceren en hij schreef in die tijd ook een pamflet voor de *British Council*. Deze raad had onder meer het doel om in het Midden-Oosten en Groot-Brittannië meer ruchtbaarheid te geven aan de Britse studies die naar culturen in de Oriënt werden gedaan, maar diende ook ter verspreiding van Britse cultuur, politiek en ideeën.¹⁷ Het pamflet dat Lewis in 1941 schreef heette 'British contributions to Arabic studies'. Deze tekst was al eerder in het Arabisch als lezing uitgezonden door de BBC in het Midden-Oosten en in de *Arab Listener* gepubliceerd. In het pamflet geeft Lewis een positief beeld van de wisselwerking op wetenschappelijk gebied tussen de Arabische en Westerse wereld.¹⁸ Tijdens de oorlog werd duidelijk dat Lewis enerzijds zeer betrokken was bij de Britse politiek en dat hij anderzijds geen bezwaar had voor het gebruiken van zijn

¹² Lewis, *From Babel to dragomans*, 2-3.

¹³ Bernard Lewis, *The Origins of Ismailism: A Study of the Historical Background of the Fatimid Caliphate* (Londen 1940, AMS versie 1975 New York) voorwoord.

¹⁴ Lewis, *From Babel to dragomans*, 3.

¹⁵ In interview op: www.neh.gov/news/humanities/2007-01/2006_medalists2.htm

¹⁶ Lewis, *From Babel to dragomans*, 3.

¹⁷ John M. MacKenzie, *Orientalism: History, theory and the arts* (New York 1995) 1-2.

¹⁸ Bernard Lewis, *British contributions to Arabic studies* (Londen 1941) 11.

academische kennis en vaardigheden bij het schrijven van propaganda.

Na de oorlog keerde Lewis terug naar zijn werk aan de SOAS. Vanaf 1949 bekleedde hij de nieuw gecreëerde positie van hoogleraar in de Geschiedenis van het Nabije- en Midden-Oosten. Hij kreeg eerst een jaar de tijd om meer onderzoek te doen in het Midden-Oosten. De Israëliëse oorlog van 1948 had het gevolg dat veel Arabische landen toegang weigerden aan joden. Dit maakte samen met de belangstelling die hij tijdens de oorlog had ontwikkeld voor het Osmaanse Rijk dat Lewis koos voor Turkije als reisbestemming. Hij vroeg in Istanbul permissie om toegang te krijgen tot de Osmaanse archieven. Als één van de eerste westerse onderzoekers kreeg hij dit ook en kon daardoor enkele maanden onderzoek doen in Turkije. Zowel het Osmaanse Rijk als het moderne Turkije bleven belangrijke onderwerpen in Lewis verdere carrière en hij heeft er meerdere monografieën en artikelen aan gewijd. Hoewel er belangrijke ontwikkelingen waren in het Midden-Oosten, zoals conflicten met Israël, verliep Lewis carrière aan de universiteit van Londen verder betrekkelijk rustig. Hij publiceerde als historicus een groot aantal boeken en artikelen, maar raakte niet betrokken bij belangrijke publieke debatten. Hier kwam verandering in na zijn verhuizing naar de Verenigde Staten.

Na al op verschillende universiteiten in de Verenigde Staten als gastdocent te zijn opgetreden, verruilde Lewis in 1974 Londen voor Amerika. In 1982 werd hij een genaturaliseerd Amerikaans staatsburger. De verhuizing naar de V.S. en de nieuwe functies aan de Princeton University en het Institute for Advanced Study zorgde ervoor dat Lewis meer tijd had voor onderzoek.¹⁹ Volgens de *National Endowment for the Humanities* (NEH) begon in 1974 Lewis' meest productieve periode als onderzoeker en werd hij een publieke spreker. In 2006 kreeg hij voor zijn bijdrage aan de humanistiek in Amerika namens de NEH een onderscheiding van de toenmalige president Bush.²⁰ Een jaar later ontving hij nog een andere prijs. Naast zijn werk als historicus werd Lewis in de Verenigde Staten ook zeer gewaardeerd als politiek adviseur. Voor zijn uitzonderlijke bijdrage aan een verbeterd overheidsbeleid kreeg Lewis in 2007 de Irving Kristol Award. Deze prijs is vernoemd naar de bekende joodse filosoof die gezien wordt als de grondlegger van het Amerikaanse neoconservatisme.

Officieel pensioneerde Lewis van de Princeton Universiteit in 1986, maar dit

¹⁹ Lewis, *From Babel to dragomans*, 6,7.

²⁰ Van: www.neh.gov/news/archive/20061108.html

betekende in geen geval dat Lewis stopte met werken. In de periode vanaf 1986 bleven er veel publicaties op Lewis' naam uitkomen en bleef hij ook gastcolleges geven. Vanuit de hele wereld werd hij gevraagd om te spreken bij speciale gebeurtenissen of colleges te geven op universiteiten. Zo noemt hij in het voorwoord van 'Cultures in conflict' bijvoorbeeld Washington, Tel Aviv, New York, Genoa en Istanbul als steden waar hij in 1992 had gesproken.²¹ De periode na de aanslagen van elf september 2001 kan als hoogtepunt van zijn carrière gezien worden. Vanaf dat moment werd hij zowel in de media als de politiek één van de meest gevraagde historici. Ook in de huidige tijd van de Arabische lente wordt Lewis nog geregeld door Amerikaanse media om zijn mening gevraagd. Onder de regering van Barack Obama is zijn politieke invloed daarentegen niet meer van groot belang.

Gedurende zijn lange carrière heeft Lewis veel geschreven over een grote diversiteit aan onderwerpen die met het Midden-Oosten te maken hadden. Ook heeft hij vele historische bronnen, variërend van juridische stukken tot gedichten, vertaald en gebundeld. Een deel van zijn werk als historicus is later in zijn leven ook van politiek belang geworden. Het gaat hier om zijn ideeën omtrent de ontwikkelingen in en rond Israël en de voor een groot deel samenhangende thema's; democratisering, modernisering en de botsing der beschavingen. In al deze thema's speelt voor Lewis de islam een cruciale rol en is het geografische gebied van het Midden-Oosten onlosmakelijk verbonden met de religie. Geen enkele religie was volgens Lewis zo allesomvattend als islam dat is voor moslims. In het geval van Israël bijvoorbeeld keek Lewis maar zelden naar de connectie tussen de joodse religie en de ontwikkelingen in het land.

Israël

In vergelijking met Lewis' uitgebreide behandeling van de islam ging hij in zijn publicaties weinig in op de joodse religie. De joodse geschiedenis en de politiek van Israël daarentegen waren wel van belang in zijn werk. Dit in eerste instantie omdat Lewis een joodse achtergrond heeft en hoogstwaarschijnlijk ook affiniteit heeft met Israël. De rol die de Joodse staat speelde als spil van het Midden-Oosten, waar veel conflicten om draaiden, maakte Israël ook van groot belang voor elke onderzoeker van het Midden-Oosten. Toch schreef Lewis tot halverwege de jaren zestig vrijwel niets over de in 1948 uitgeroepen staat. Pas na de Zesdaagse Oorlog van 1967 begon het conflict tussen Israël en Palestina een

²¹ Bernard Lewis, *Cultures in conflict* (New York 1995).

belangrijke rol te spelen in Lewis' publicaties. Hij ging hierbij nog niet heel diep op het conflict zelf in, omdat het "locale" conflict naar zijn idee van minder belang was dan de Koude Oorlog. Volgens Lewis zorgde de strijd tussen de supermachten er namelijk grotendeels voor dat het Arabisch-Israëliësch conflict niet kon worden opgelost. Zo schreef Lewis na de oorlog van 1967 het artikel 'The consequences of defeat' waarin hij Palestina en Israël neerzette als pionnen van de grootmachten in de Koude Oorlog. Er was geen sprake van vaste loyaliteiten of zekerheden voor de landen in het Midden-Oosten en de vraag was of het daarom niet beter zou zijn voor de landen als de supermachten geen belangen in meer hadden in het gebied. "It would not be easy for the great powers to lose interest and might well be painful for the Middle East, where the final fulfillment of the long-standing demand for the end of imperialism could have disconcerting political and economic effects. Without foreign stimulation, there would be grave danger of deterioration and regression; without foreign irritants, there might also be some hope of peace."²²

Aan het einde van de jaren zestig en gedurende de jaren zeventig speelde Israël een belangrijke rol in Lewis' publicaties. Het ging hierbij meestal niet om geschiedkundige artikelen, hoewel Lewis wel geregeld een historische context schetste, maar om commentaren op de actuele situatie in het Midden-Oosten. Lewis verduidelijkte zijn ideeën over wat er gaande was en wat er zou moeten gebeuren in meerdere artikelen. Daarbij riep hij de supermachten op om in hun strijd tegen elkaar niet de conflicten in het Midden-Oosten verder te agiteren.²³ Naast de artikelen die Lewis over het moderne conflict tussen Israël en Palestina schreef, bracht hij in 1972 ook het artikel 'The emergence of modern Israel' uit dat de historische achtergrond gaf van het ontstaan van Israël. De bevolking bestond uit verschillende groepen joden en dit veroorzaakte soms frictie. In dit artikel benoemde Lewis voor het eerst het belang van de tegenstelling tussen joden uit islamitische landen en joden uit christelijke landen.²⁴ Dit idee werkte hij in 1984 verder uit in het boek *Jews of Islam*.

In de tijd dat Lewis aan de Princeton Universiteit verbonden was, werden zowel het conflict tussen Palestina en Israël als de geschiedenis van Israël en joden steeds belangrijker onderwerpen. In het artikel 'The Palestinians in the PLO: A historical approach'

²² Bernard Lewis, "The consequences of defeat", *Foreign affairs* 14, 2 (1968) 335.

²³ Zie bijvoorbeeld ook: "The great powers, the Arabs and the Israelis" (1969), "Russia in the Middle East" (1970), "Conflict in the Middle East" (1971).

²⁴ Bernard Lewis, "The emergence of modern Israel" (1972) in: *From Babel to dragomans*, 181-187.

(1975) ging Lewis dieper in op de achtergrond van Palestina zoals hij een paar jaar eerder ook met het artikel over Israël had gedaan. Met dit artikel maakte Lewis duidelijk dat Palestina als staat niet een historisch gegeven was, maar met het mandaat van Groot Brittannië tot stand was gekomen. Hoewel Lewis in dit artikel meer inging op het conflict tussen Israël en Palestina bleef de inmenging van de supermachten een belangrijk onderwerp. De rol die de VN speelde in het conflict zag Lewis niet als iets positiefs en noemde de VN een “organization for the conservation of conflict”.²⁵ Lewis’ negatieve houding tegenover de VN kwam ook duidelijk naar voren in ‘The anti-zionist resolution’ uit 1976. Hij was het namelijk niet eens met de verklaring van de VN in 1975 dat zionisme een vorm van racisme en discriminatie was. Volgens Lewis moest zionisme gezien worden als een soort van nationalisme. Lewis was ook erg kritisch op de verklaring van de VN uit 1975 omdat deze naar zijn mening niets bijdroeg aan het vredesproces tussen Israël en Palestina.²⁶ In meerdere artikelen maakte Lewis duidelijk wat er volgens hem nodig was om een einde aan het conflict te bewerkstelligen. Dit was te verdelen in drie punten of fases; het eerste was het erkennen van Israël, het tweede was het bepalen van de grenzen en het derde punt was een oplossing zoeken voor de Palestijnse vluchtelingen. Het uitwerken van deze fases werd echter bemoeilijkt door invloeden van buitenaf en door de Palestijnse en Israëlische bevolkingen zelf.²⁷ Halverwege de jaren zeventig ging Lewis dus steeds verder in op het conflict tussen de Arabische wereld en Israël en hij gaf daarbij ook meer aanwijzingen over wat er zou moeten gebeuren.

De vrede tussen Egypte en Israël in 1979 bracht relatief meer rust in de regio. En in de jaren tachtig kwamen er, misschien daarom, ook geen artikelen meer uit waarin Lewis het conflict bespreekt. In plaats daarvan nam Lewis een stap terug en ging zich meer richten op de joodse geschiedenis. In 1984 bouwde Lewis met het boek *Jews of Islam* voort op de stelling die hij in het artikel ‘The emergence of modern Israel’ had ingenomen. In het voorwoord van het boek zegt hij over de tegenstellingen tussen joden onderling: “Their encounter repeats in miniature the clash of the two civilizations of which they come, and the aim of unity will not be easily achieved.”²⁸ Volgens Lewis werkte de botsing die al eeuwen aan de gang was tussen de christelijke en islamitische beschaving dus door in de joodse

²⁵ Bernard Lewis, “The Palestinians in the PLO: A historical approach”, *Commentary* 59,1 (jan. 1975) 41.

²⁶ Bernard Lewis, “The anti-Zionist resolution” (1976), in: *From Babel to dragomans*, 274-283.

²⁷ Bernard Lewis, “Settling the Arab-Israeli conflict” *Commentary* 63, 6 (jun. 1977) 50-56.

²⁸ Bernard Lewis, *Jews of Islam* (Princeton 1984) xi.

samenleving van Israël. Dit boek ging vooral over wat Lewis de “joods-islamitische traditie” noemde. Lange tijd leefden er namelijk grote groepen joden relatief veilig onder een speciale status in de islamitische wereld. De tolerante houding ten opzichte van joden eindigde echter in de negentiende eeuw toen onder invloed van Europa antisemitisme opkwam in het Midden-Oosten, waarbij het conflict tussen de Arabische wereld en Israël een grote rol speelde. Het was duidelijk dat Lewis dit heel betreurenswaardig vond en hij eindigde met: “The Judaeo-Islamic symbiosis was another great period of Jewish life and creativity, a long rich, and vital chapter in Jewish history. It has now come to an end.”²⁹

Hoewel Lewis in de jaren tachtig meer historische werken ging schrijven over Israël en joden in de islamitische wereld legde hij ook relaties met de moderne tijd. Het ging alleen niet meer zozeer om het conflict tussen de Arabische landen en Israël, maar meer om het beeld van Israëliërs dat er door dit conflict in de wereld was ontstaan. Begin jaren tachtig was Israël veelvuldig in het nieuws gekomen door de offensieve acties in Libanon en Beiroet en de massamoorden in Palestijnse vluchtelingenkampen. Hierdoor was er een zeer kritische houding ontstaan tegenover Israël in de westerse wereld. Lewis ervoer deze kritiek als een nieuwe vorm van antisemitisme en maakte dit in 1986 in meerdere publicaties kenbaar.³⁰ Zo leek Lewis het boek *Semites and anti-Semites* vooral te hebben geschreven om het beeld dat er in de wereld van joden was aan de kaak te stellen. In de inleiding ging Lewis vooral in op het beeld dat de media wekten door alle acties van Israël zo prominent in het nieuws te brengen terwijl andere, volgens Lewis meer belangrijke nieuwsitems, amper werden besproken. “In the era which began with the rise of Hitler but did not end with his fall, it is almost axiomatic that “Jews are news”.”³¹ Lewis leek zich vooral te storen aan de vergelijking die vaak gemaakt werd in de westerse wereld tussen Israëliërs en Nazi’s.

“If the Israelis were no better than the Nazis, then it follows that the Nazis were no worse than the Israelis. This proposition, though palpably false, even by the most hostile account of Israeli activities, brought a welcome relief to many who had long borne a burden of guilt for the role which they, their families, their nations, or their churches had played in Hitler’s

²⁹ Lewis, *Jews of Islam*, 191.

³⁰ Bijvoorbeeld artikelen: “The Arab world discovers anti-Semitism” en “The new anti-semitism” uit 1986.

³¹ Bernard Lewis, *Semites and anti-Semites: An inquiry into conflict and prejudice* (New York 1986) 13.

crimes against the Jews, whether by participation or complicity, acquiescence or indifference.”³²

Het gemak waarmee Israëliërs en daarmee joden zwart werden gemaakt in de media kwam volgens Lewis dus vooral voort uit de gemoedrust die het meebracht voor de christelijke Europeanen. Ook wilde Lewis met dit boek onderscheid maken tussen vijandigheid tegen Israël, zionisten en joden. Echte haat tegen joden, antisemitisme, was iets Europees. En hoewel er in het Midden-Oosten ook een haat tegen joden was ontstaan was het anders van oorsprong. “For Christian anti-Semites, the Palestine problem is a pretext and an outlet for their hatred; for Muslim anti-Semites, it is the cause. Perhaps, if that cause is removed or significantly diminished, the hostility too may wane – not disappear, but at least return to the previous level of prejudice.”³³ Hoewel Lewis het Israëlische conflict vaak bestempelde als “lokaal” wordt met dit citaat duidelijk dat hij zich ook realiseerde dat het oplossen van het conflict voor een positief effect zou hebben op de gehele islamitische wereld.

Ofschoon Lewis in de jaren tachtig nog wel schreef over de geschiedenis en de perceptie van het Israëlische volk, beschreef hij de ontwikkelingen in Israël, vooral in de jaren negentig, relatief weinig. In het artikel ‘The other Middle East problems’ (1995) gaf Lewis aan dat er naar zijn idee, in vergelijking met alle andere conflicten en problemen in het Midden-Oosten, onevenredig veel aandacht is geschonken aan Israël. Niet alleen voor de media is Israël belangrijk, maar ook in de academische wereld verschaftte het conflict veel onderzoeksmogelijkheden. Hoewel het conflict al heel lang aanhield, was Lewis halverwege de jaren negentig optimistisch dat het snel opgelost zou worden en er eindelijk meer aandacht gegeven kon worden aan de echte problemen van het Midden-Oosten.³⁴

In 2000 vormden rivaliserende supermachten door het einde van de Koude Oorlog al tien jaar geen belemmering meer. Toch bleek vrede tussen Palestijnen en Israëliërs nog niet dichterbij. De reden voor het aanhoudende conflict legde Lewis in het artikel ‘The Middle East must make its own peace’ (2000) vooral bij de Palestijnen die nog steeds probeerde met kleinschalig terrorisme een overwinning te behalen. Sinds de aanvallen van Irak op Israël in 1990 en de mogelijke dreiging van massavernietigingswapens zag Lewis Saddam Hoessein als een immens gevaar voor Israël en het gehele Midden-Oosten. Het zou daarom voor iedereen

³² Lewis, *Semites and anti-Semites*, 14.

³³ *Ibidem*, 259.

³⁴ Bernard Lewis, “The other Middle East problems” *Middle East lectures* 1 (1995) 45-58.

beter zijn om snel vrede te bewerkstelligen in Israël, zodat ze zich op andere gevaren konden richten. Heel veel tijd zouden ze in Israël niet hebben, want vroeger of later zou er een nieuwe supermacht ontstaan die het proces wederom zou kunnen belemmeren.³⁵

Hoewel Israël en de joodse geschiedenis belangrijke onderwerpen waren in Lewis' publicaties, lijkt de rode draad toch vooral te zijn dat het Westen overdreven veel aandacht aan het land heeft gegeven en dat dit schadelijke gevolgen heeft gehad. Hij wilde het conflict tussen Israël en Palestina niet bagatelliseren, maar wel aangeven dat het niet zo onoplosbaar was als het leek. Daarnaast valt op dat Lewis geprobeerd heeft een vrij neutrale positie in te nemen tegenover de Palestijnse bevolking. Hij noemde wel regelmatig dat het erkennen van Israël als staat van groot belang was, maar sprak verder niet uit waar de grenzen zouden moeten liggen. Daartegenover is de afwezigheid van publicaties waarin Lewis echt de ontwikkelingen in Israël beschrijft en zijn kritiek op media die dit wel doen ook tekenend. Door zelf niet over de gewelddadige acties van Israël te schrijven of alleen op een relativerende manier door ze met andere gebeurtenissen te vergelijken, nam Lewis toch een beschermende houding in tegenover Israël.

Democratie en revolutie in het Midden-Oosten

In tegenstelling tot Israël, waar hij pas vanaf eind jaren zestig veel over schreef, begon Lewis al vroeg in zijn carrière democratische ontwikkelingen te volgen. Lewis' ideeën over democratisering van landen in het Midden-Oosten ontwikkelden zich in de jaren vijftig, omdat veel landen toen echt onafhankelijk werden en de "politieke experimenten" nog maar net waren begonnen. Het lag in die tijd nog open welke kant de verschillende landen op zouden gaan en in hoeverre de nieuwe regeringen zouden slagen. De mogelijke politieke richtingen zoals vormen van communisme, westerse democratie en theocratie heeft Lewis in verschillende artikelen besproken. Zo schreef Lewis in 'Communism and Islam' (1954) over de waarschijnlijkheid dat communisme in het Midden-Oosten zal aanslaan. In 1955 schreef Lewis in 'The Concept of an Islamic Republic' over de mogelijkheid dat een republiek en islamitische staat samen konden gaan en keek daarbij vooral naar Pakistan. Zowel in Pakistan als in andere seculiere republieken in het Midden-Oosten leefde er volgens Lewis onder de generatie van jonge moslims het verlangen om vast te houden aan traditionele islamitische waarden. Deze waarden wilden ze wel in westerse termen verwoorden om te

³⁵ Bernard Lewis, "The Middle East must make its own peace" *Wallstreet journal* (16 Okt. 2000).

laten zien dat islam modernisering en democratisering niet in de weg hoeft te staan. Hierbij werden kalifaat en republiek bijvoorbeeld met elkaar vergeleken, net als kalief en president.³⁶ Evenzo zag Lewis overeenkomsten in de waarden van een republiek en de klassieke geschiedenis van islam zoals op het punt van gelijkheid. Over de mogelijke toekomst van islamitische democratie zei Lewis ten slotte het volgende:

“The Islamic rule of law is theocratic rather than democratic, deriving from the immutable revelation of God and not from the changing will of the people - but the principle is admitted, and the range of interpretation is vast. Equality and fraternity within the faith-group are accepted - it may not be impossible to extend them beyond it, and to add a redefined liberty. But much development and much adaptation of both Islamic and democratic notions will be needed to produce a working synthesis of the two, and if such a synthesis is in fact produced it will not be a return to a mythical past but a new creation.”³⁷

Turkije was volgens Lewis één van de weinige landen in het Midden-Oosten waar de democratie echt was geslaagd. De reden dat Atatürk zo succesvol was kwam vooral door verwestering en secularisatie. Hoewel Atatürk in eerste instantie zelf niet een democratische leider was, heeft hij er wel voor gezorgd dat er een proces van democratisering op gang kwam. Lewis hoopte dat Turkije een voorbeeldfunctie zou vervullen in de regio en beredeneerde: “Atatürk was een dictator zodat er nooit meer een dictator zou hoeven zijn in Turkije”.³⁸ Lewis vond dus dat landen soms niet-democratische maatregelen moesten nemen om uiteindelijk toch een democratie te kunnen worden. De religieuze opleving die Lewis in begin jaren vijftig in Turkije constateerde kon echter wel een gevaar vormen voor de nieuw verkregen democratie.

Na de jaren vijftig schreef Lewis een lange tijd zelden over de mogelijkheid van democratisering van landen in het Midden-Oosten. De tijd van dekolonisatie in de jaren na de Tweede Wereldoorlog was voorbij en in de meeste landen was er een autoritaire regering gevestigd die ooit gekozen was, maar daarna geen nieuwe verkiezingen meer had gehouden. In Turkije was democratisering samengegaan met modernisering, verwestering, en secularisatie. In de rest van het Midden-Oosten was dit veelal niet het geval, omdat islam een belangrijke factor in de politiek bleef. In 1988 vergeleek Lewis in *The political language*

³⁶ Bernard Lewis, “The concept of an Islamic republic”, *Die Welt des Islams* 4, 1 (1955) 4-5.

³⁷ Lewis, “The concept of an Islamic republic”, 9.

³⁸ Bernard Lewis, “Recent developments in modern Turkey”, *International affairs* 27,3 (jul. 1951) 331.

of *Islam* zijn idee van westerse politiek met regeringsvormen in islamitische landen. Het belangrijkste verschil was volgens Lewis dat er in de traditionele islam geen scheiding tussen kerk en staat bestond en dat dit ook niet mogelijk was. Toch waren er ook veel westerse elementen, zoals nationalisme, die in de negentiende en twintigste eeuw onder de invloed van de imperiale machten van Europa waren overgenomen. Ideologieën met een westerse achtergrond waren niet meer weg te denken in de politiek van islamitische landen. De buitenlandse invloeden veroorzaakten volgens Lewis vaak meer problemen dan ze oplosten, waardoor er onder een grote groep moslims het verlangen ontstond om terug te keren naar de traditionele, politieke islam. De islamitische politieke taal van de fundamentalisten had, volgens Lewis, naast de traditionele islam ook heel veel te maken met westerse en seculiere invloeden. Lewis eindigt zijn boek met: "Much will depend on their ability to harmonize these different traditions".³⁹ Doordat Lewis vaak generaliserend te werk gaat, laat hij het in dit boek voorkomen dat hij over twee zeer van elkaar verschillende samenlevingen of beschavingen spreekt. Hij gaat hiermee voorbij aan de verschillen binnen de westerse en islamitische samenleving en benoemt bijvoorbeeld niet christelijke politieke partijen in het westen of seculiere politieke bewegingen in het Midden-Oosten. Hoewel hij hiermee een simplistisch en gepolariseerd beeld geeft van de werkelijkheid wil hij het niet laten overkomen alsof de verschillen onoverbrugbaar zijn. Daarom spreekt hij daarnaast ook over harmonieën of compromissen tussen tradities. Deze nuances maken dat Lewis toch een vrij neutraal beeld van zijn ideeën overbrengt.

De revolutie in Iran van 1979 was een goed voorbeeld van fundamentalisten die ondanks hun wens om terug te gaan naar een meer traditionele islamitische politiek toch heel modern waren in hun methodes. In het artikel 'Islamic revolution' uit 1988 plaatste Lewis de Iranese revolutie in een bredere historische context. Hij vergeleek het met de Franse en de Russische revoluties. Anders dan in Europa had de revolutie in Iran een belangrijke religieuze factor. Hoewel het artikel bijna tien jaar na de revolutie was geschreven, dacht Lewis nog steeds dat de kans groot was dat deze vorm van islamitisch revolutie over zou slaan naar buurlanden die ook gebukt gingen onder "neo-pagan" dictaturen.⁴⁰ Het zou echter nog ruim twintig jaar duren voordat er een golf van revoluties op gang zou komen in het Midden-Oosten en deze waren niet islamitisch van karakter.

³⁹ Bernard Lewis, *The Political Language of Islam* (Chicago 1988) 115-116.

⁴⁰ Bernard Lewis, "Islamic revolution" *New York review of books* (jan. 1988) 46-51.

In het boek *The shaping of the modern Middle East* uit 1994 valt op dat Lewis weer optimistischer was over democratisering in het Midden-Oosten. Dit is bijvoorbeeld te zien als gelijke passages uit de versie van het boek uit 1964, toen nog *The Middle East and the West*, vergeleken worden met de versie van 1994. Over het democratische “experiment” in het Midden-Oosten schreef hij in de oude versie: “Today this great experiment must be written off as an almost complete failure.”⁴¹ Dit was in 1994 veranderd in “Until very recently, it seemed that this great experiment had ended in almost unrelieved failure.”⁴² Deze nieuwe hoop had grotendeels te maken met het ineensstorten van de Sovjet-Unie. In de decennia voor de jaren negentig werd, door misbruik van de term door regimes, democratie door de bevolking van landen in het Midden-Oosten verbonden met armoede en tirannie. Begin jaren negentig werd democratie echter weer in verband gebracht met vrijheid en overvloed. Een groot gevaar was volgens Lewis wel nog dat men dacht dat verkiezingen en algemeen kiesrecht de fundering waren voor democratie. Lewis schreef over verkiezingen als beginpunt van democratie: “They are not; they are the keystone, to be added when everything else is in place.”⁴³ Hoewel Lewis in de jaren negentig dus positief was over democratie in het Midden-Oosten, moest er wel nog veel gebeuren voordat er verkiezingen konden gehouden worden.

Ook in andere publicaties van de jaren negentig kwam naar voren dat Lewis door het einde van de Koude Oorlog nieuwe mogelijkheden zag voor politieke hervormingen in het Midden-Oosten. Deze stukken lijken in toon en inhoud op teksten uit de jaren vijftig toen de landen in het Midden-Oosten onafhankelijk werden van Europese overheersing. Op dat moment dacht Lewis dat de landen vrij zouden zijn van buitenlandse bemoeienissen bij het maken van hun politieke beslissingen. Hij wist toen nog niet dat de Koude Oorlog nog zo’n belangrijke rol zou gaan spelen. In het artikel ‘Mideast States: Pawns no longer in imperial games’ (1991) schreef Lewis dat de snelle afloop van de Golfoorlog liet zien dat de Verenigde Staten geen interesse had om langer in het Midden-Oosten te blijven dan strikt noodzakelijk. Dit maakte, samen met de val van de Sovjet-Unie, dat het Midden-Oosten dus helemaal vrij was van de inmenging van supermachten. Er waren volgens Lewis drie mogelijke keuzes voor de landen in de regio: 1) door burgeroorlogen uiteenvallen in kleine strijdende segmenten,

⁴¹ Bernard Lewis, *The Middle East and the West* (Bloomington 1964) 56.

⁴² Bernard Lewis, *The shaping of the modern Middle East* (New York 1994) 52.

⁴³ Lewis, *The shaping of the modern Middle East*, 70.

zoals in Libanon was gebeurd, 2) dat de bevolking, om dit te voorkomen, maar een dictator accepteert om alles bij elkaar te houden, totdat de dictator ook zijn tirannie op omliggende landen stort of 3) dat de bevolking zich bevrijdt van deze negatieve politiek en een goed, vrij leven voor zichzelf bewerkstelligt. De keuze zou volgens Lewis eindelijk alleen bij de landen van het Midden-Oosten liggen.⁴⁴ Een jaar na de Golfoorlog bleven de verwachte grote veranderingen en revoluties echter uit. In 'Rethinking the Middle East' (1992) schreef Lewis dat er voor politici in het Midden-Oosten wel veel was veranderd, omdat zij zich op onbekend terrein bevonden. "Governments, ministers and foreign policy experts in the Middle Eastern countries have known no situation other than that in which ultimate power resides elsewhere, and in which their task is to avoid the dangers and exploit the opportunities that this rivalry presents."⁴⁵

Er waren volgens Lewis twee groepen die radicale veranderingen wilden in het Midden-Oosten. Dit waren de democraten en de fundamentalisten. De fundamentalisten hoefden trouwens, in eerste instantie, niet in de weg te staan van democratisering, schreef Lewis in het artikel 'Islam and liberal democracy' (1993). "For Islamic fundamentalists, democracy is obviously an irrelevance, and unlike the communist totalitarians, they rarely use or even misuse the word. They are, however, willing to demand and exploit the opportunities that a self-proclaimed democratic system by its own logic is bound to offer them."⁴⁶ Democratie zou onder de fundamentalisten dus maar van korte duur zijn. Lewis was positiever over de democraten in het Midden-Oosten die meegingen op de democratiseringsgolf die, onder vooral de invloed van Amerikaanse cultuur, over de hele wereld ging na het ineenstorten van de Sovjet-Unie.⁴⁷

Lewis' ideeën over democratisering van het Midden-Oosten verschoven in de loop van de tijd. Vlak na de Tweede Wereldoorlog en na de Koude Oorlog zag hij de mogelijkheid voor politieke veranderingen. Doordat zijn voorspellingen over hervormingen niet uitkwamen, schreef hij na deze twee periodes nog maar weinig over democratie in het Midden-Oosten. Zijn mening over de relatie tussen islam en democratie is niet eenduidig. In het geval van Turkije zag hij islamitische oplevingen als een mogelijk gevaar voor

⁴⁴ Bernard Lewis, "Mideast States: Pawns no longer in imperial games" (1991) in: *From Babel to dragomans*, 357-359.

⁴⁵ Bernard Lewis, "Rethinking the Middle East", *Foreign affairs* 71, 4 (1992) 107.

⁴⁶ Bernard Lewis, "Islam and liberal democracy" *Atlantic monthly* 271, 2 (feb. 1993) 91.

⁴⁷ Lewis, "Islam and liberal democracy", 89-98.

democratie, maar in andere gevallen schreef hij dat de islam een zo belangrijk en overkoepelend element is in de samenleving dat het niet weg te denken is in een democratische vorm van regeren. Democratie en islam zullen dus ook in moderne vormen van bestuur samengaan. Ter ondersteuning hiervan noemde Lewis vaak aspecten in de geschiedenis van islam die een voordeel konden zijn voor democratisering, maar aan de andere kant zag hij ook elementen uit de islamitische geschiedenis die obstakels zouden kunnen vormen. Hierbij greep hij zowel terug op het Arabische begin van de islam als op elementen uit het Osmaanse Rijk, ook wanneer hij bijvoorbeeld het onderwerp “Iran” behandelde. Hij sprak dus zeer generaliserend over *het* Midden-Oosten en *de* islam zonder dat het duidelijk werd over welk land of welke bevolkingsgroep hij het precies had. In zijn vroege, meer historische werken schreef Lewis wel nog vrij specifiek over de geschiedenis of cultuur van een bepaalde groep, maar als vrij snel begon hij meer overzichtswerken te schrijven.

Modernisering van het Midden-Oosten

In Lewis' recente boeken schrijft hij over moderniteit zoals hij ook over democratie schrijft. Namelijk heel algemeen, zonder onderscheid te maken tussen landen in het Midden-Oosten. Dit is bijvoorbeeld goed te zien aan de ondertitel van zijn boek uit 2002: *The clash between Islam and modernity in the Middle East*. Lewis gaat hierbij uit van *de* islam, *de* moderniteit en *het* Midden-Oosten en de botsing hiertussen. Dit was in het begin van zijn carrière minder het geval. Toen sprak hij nog over de Arabieren, hoewel dit op zich ook vrij generaliserend is. Lewis' ideeën over de modernisering in het Midden-Oosten komen voor het eerst uitgebreid naar voren in het boek *The Arabs in history* uit 1950. Hierin schetste Lewis de geschiedenis van de Arabieren van de periode van voor islam tot en met de moderne tijd. Volgens Lewis was de Arabische wereld lange tijd de meest hoogstaande beschaving, maar was na een aantal eeuwen stil blijven staan toen in Europa de renaissance begon. Deze stilstand kwam met name doordat Arabieren niet wilden leren van de Europese beschaving. Hierbij maakte Lewis niet echt onderscheid tussen verschillende landen in Europa, omdat dat volgens hem in het Midden-Oosten ook niet werd gedaan. Daar werden alle Europeanen Franken genoemd. Europa werd het Midden-Oosten altijd als barbaars gezien, maar had in werkelijkheid een inhaalslag gemaakt na de Middeleeuwen. Dat Europa het Midden-Oosten voorbij was gestreefd werd vooral duidelijk met de inval van Napoleon in 1798 in Egypte.

Vanaf dat moment vergrootte Europa haar invloedssferen naar het Midden-Oosten.⁴⁸ Het idee van desinteresse voor de Europese beschaving verduidelijkte Lewis in onder andere het artikel 'The Muslim discovery of Europe' (1957).⁴⁹ Impliciet, en soms zelfs expliciet, schreef Lewis in 'The Arabs in history' en 'The Muslim discovery of Europe' dat het moderniseringsproces in het Midden-Oosten niet slaagde, of in ieder geval ver achter liep, omdat de starre en hooghartige houding van de Arabieren ten gevolge heeft gehad dat zij niet van andere, in hun ogen barbaarse beschavingen, wilden leren. Zo schreef hij:

“The social institutions and attitudes inherited from earlier times and maintained with increasing rigidity made it difficult to adapt to changing circumstances or to create new political and economic institutions which would facilitate such an adaptation. An attitude towards unbelievers that varied from condescension in good times to hostility and mistrust in bad times, made it difficult to learn from them, or even to understand them, at a time when it was the West, and not as previously the Islamic world, that had something to teach.”⁵⁰.

In 1982 werkte Lewis het thema, zonder heel erg van mening te veranderen, uit in het boek *The Muslim discovery of Europe*. Hierin beschreef hij het contact tussen het Midden-Oosten en Europa in de periode van de zevende tot de negentiende eeuw uitgebreider. In de negentiende eeuw was er volgens Lewis een einde gekomen aan de eeuwen van desinteresse en minachting van het Midden-Oosten voor Europa. Lewis eindigde dit boek met: “The old attitude of disdain and lack of interest was, for a while, changing, at least among some elements of the ruling elites. At last Muslims were turning to Europe, if not with admiration, then with respect, and perhaps fear, and playing it the supreme compliment of imitation. A new phase in the discovery was beginning; it has continued almost until our own time.”⁵¹ Volgens Lewis had de elite in het Midden-Oosten in de negentiende eeuw dus eindelijk ontdekt dat ze achterliepen op Europa en dat ze, om vooruit te komen, juist van Europa konden leren.

Hoewel Lewis dus zeer kritisch was over het gebrek aan nieuwsgierigheid bij de bevolking van het Midden-Oosten voor de wereld om hen heen, was hij evenmin positief over hetgeen dat uiteindelijk wel werd overgenomen vanuit Europa. In veel stukken

⁴⁸ Bernard Lewis, *The Arabs in History* (Londen 1950, 6de editie: Oxford 2002).

⁴⁹ Bernard Lewis, “The Muslim discovery of Europe”, *Bulletin of the school of oriental studies* 20, 1/3 (1957) 409-416.

⁵⁰ Lewis, *The Arabs in history*, 205.

⁵¹ Bernard Lewis, *The Muslim discovery of Europe* (Londen 1982) 308.

benadrukte hij dat veel van de slechte gebruiken, zoals antisemitisme en totalitaire dictaturen, juist uit Europa kwamen. Al in de jaren vijftig schreef hij over de negatieve veranderingen die de invloed van Europa had veroorzaakt. “The change brought great benefits and will no doubt bring others in the course of time; but it would be a piece of myopic self-conceit on our part to deny that it has also done great damage and is the chief cause of the political and social formlessness, instability, and irresponsibility that bedevil the public life of the Middle East.”⁵² Op sommige vlakken was er dus een moderniseringsproces op gang gekomen, maar dit bracht volgens Lewis niet alleen vooruitgang voor de bevolking van de landen in het Midden-Oosten.

In de jaren negentig was Lewis nog steeds van mening dat het moderniseringsproces veel negatieve gevolgen had. Zo was het verschil tussen arm en rijk vele malen groter geworden en door nieuwe technieken zoals televisie en bioscopen werden arme mensen zich ook bewuster van hun ondergeschikte positie in de maatschappij.⁵³ Ook had Lewis het idee dat door modernisering in sommige gevallen de obstakels voor politieke vooruitgang groter waren geworden. Zo waren de al bestaande autocratische systemen versterkt door onder andere technologische ontwikkelingen waarmee regimes meer macht konden uitoefenen op de bevolking. Toch waren er volgens Lewis ook positieve kanten aan modernisering. Zo was er een begin gemaakt in de emancipatie van vrouwen en was er door sociale en economische ontwikkelingen in sommige landen een geletterde middenklasse ontstaan. Samen speelde dit een belangrijke rol in het ontstaan van een burgermaatschappij die op haar beurt weer essentieel was voor democratie.⁵⁴ Doordat Lewis modernisering gelijktrekt aan verwestering ontstaat er een onduidelijk beeld wat nu Lewis’ idee omtrent modernisering in het Midden-Oosten is. Hij is uiteraard voorstander van vooruitgang in het Midden-Oosten, maar ziet ook dat het overnemen van sommige westerse zaken problemen heeft veroorzaakt.

Doordat modernisering of verwestering niet alleen positieve effecten had voor de bevolking van landen in het Midden-Oosten waren er ook tegenkrachten. Lewis zag vooral het belang van religie in de islamitische samenleving als iets dat modernisering kon tegenwerken. Zelfs in het moderne en seculiere Turkije leek door islam het

⁵² Bernard Lewis, “The Middle East in World Affairs” (1958) in: *From Babel to dragomans*, 237.

⁵³ Bernard Lewis, “The Middle East, westernized despite itself” (1996) in: *From Babel to dragomans*, 229

⁵⁴ Bernard Lewis, “Islam and liberal democracy” *The Atlantic monthly* 271, 2 (feb. 1993) 89-98.

moderniseringsproces te worden teruggedraaid. Al in 1952 schreef hij in het artikel 'Islamic revival in Turkey':

"But a true revival of a religious faith on the level of modern thought and life is within the bounds of possibility. The Turkish people, by the exercise of their practical common sense and powers of improvisation, may yet find a workable compromise between Islam and modernism that will enable them, without conflict, to follow both their fathers' path to freedom and progress and their grandfathers' path to God."⁵⁵

Hoewel islam en modernisme volgens Lewis dus wel tegenstellingen waren, betekende dit niet daar er geen compromissen mogelijk waren. Ook hier zou eigenlijk een onderscheid gemaakt moeten worden tussen modernisering en verwestering. De islamitische samenleving had waarschijnlijk niet zoveel problemen met modernisering in de zin van bijvoorbeeld technische vooruitgang, maar wel in de verwestering van hun samenleving. In 1996 draaide Lewis dit om in het artikel 'The Middle East, westernized despite itself'. Hij observeerde dat het Midden-Oosten ondanks tegenkrachten vanuit bijvoorbeeld de islamitische gemeenschap verwesterd was. In dit geval zou hij juist eigenlijk van gemoderniseerd moeten spreken. Zo noemde hij de islamitische revolutie in Iran de eerste echte moderne revolutie van het elektronische tijdperk. Dit kwam vooral doordat Khomeini van moderne communicatie technieken gebruik maakte die Lewis als westerse hulpmiddelen zag. Daarnaast zijn revoluties volgens Lewis ook westers, aangezien ze in de islamitische geschiedenis niet voorkwamen. Khomeini liet zien dat het wel degelijk voor islamitisch doeleinden gebruikt kon worden.⁵⁶ Lewis zag in de jaren negentig dus in dat het Midden-Oosten ook grotendeels gemoderniseerd of verwesterd was.

In het begin van de eenentwintigste eeuw heeft Lewis zijn standpunt dat er een compromis was gesloten tussen islam en moderniteit laten varen. Toen het boek *What went wrong?: The clash between Islam and modernity in the Middle East* in 2002 uitkwam, werd duidelijk dat Lewis van mening was dat islam en moderniteit juist tegenover elkaar stonden. De teneur van het boek was er vooral een van teleurstelling. Teleurstelling dat alle decennia waarin hij in verschillende mate optimistisch was over de vooruitgang in het Midden-Oosten uiteindelijk op niets waren uitgedraaid. Het toppunt hiervan werd bereikt met de aanslagen

⁵⁵ Bernard Lewis, "Islamic revival in Turkey", *International affairs* 28,1 (jan. 1952) 48.

⁵⁶ Lewis, "The Middle East, westernized despite itself", 223.

van elf september. In zijn conclusie schreef hij dan ook: “Modernizers – by reform or revolution – concentrated their efforts in three main areas; military, economic, and political. The results achieved were, to say the least, disappointing.”⁵⁷

Zoals de titel al zegt was er volgens Lewis iets volledig misgegaan in het Midden-Oosten waardoor de regio ver achterliep op de moderne wereld: “...what was once a mighty civilization had indeed fallen low.”⁵⁸ De realisatie dat de hervorming mislukt was, veroorzaakte volgens Lewis veel frustraties bij de bevolking van het Midden-Oosten. De schuld werd volgens Lewis vaak bij modernisering en westerse invloeden gelegd. Terugkeren naar islamitische waarden en manieren zou de enige oplossing zijn.

Botsing der beschavingen

Uiteindelijk sprak Lewis van een botsing tussen moderniteit, dat gelijk stond aan verwestering, en islam. De ideeën die er over een “clash” bestonden hadden een grote impact in de jaren negentig en erna. Het idee van een botsing der beschavingen gaf een nieuwe manier van denken aan over de ordening van de wereld. Voor Lewis was het idee van een botsing tussen twee tradities of beschavingen echter niet nieuw aangezien het idee al stamde uit het begin van zijn academische carrière. Lewis schreef het eerst over een “clash of civilizations” in 1952 in een artikel over Turkije. Hij schreef hier: “In Turkey, as in other Muslim countries, there are those who talk hopefully of achieving ‘a synthesis of the best elements of West and East’. This is a vain hope – the clash of civilizations in history does not usually culminate in a marriage of selected best elements – rather in a promiscuous cohabitation of good, bad, and indifferent alike.”⁵⁹ In tegenstelling tot bij de term “clash of civilizations” die in de jaren negentig onder invloed van Samuel Huntington bekendheid kreeg, waren de beschavingen waar Lewis over schreef enkel de islamitische en christelijke of westerse. Ook ging het niet zozeer om een gewelddadige botsing of een conflict, maar meer om frictie tussen verschillende culturen en gebruiken. Uit het artikel ‘Islamic revival in Turkey’ (1952) bleek dat Lewis vrij pessimistisch was over de uitkomst van deze botsing der beschavingen, omdat het niet garandeerde dat alleen de goede westerse gebruiken en ideologieën werden overgenomen en in de plaats kwamen van enkel ongunstige islamitische

⁵⁷ Bernard Lewis, *What went wrong?: The clash between Islam and modernity in the Middle East* (New York 2002) 151.

⁵⁸ Lewis, *What went wrong?*, 152.

⁵⁹ Lewis, “Islamic revival in Turkey”, *International affairs* 28,1 (jan. 1952) 48.

of oosterse gebruiken.

Lewis gebruikte de term niet eenmalig, maar kwam er in latere publicaties geregeld op terug. In een ander artikel uit 1958 ging Lewis verder in op zijn ideeën over botsende beschavingen in relatie tot internationale betrekkingen. Hierin stelde hij: “We shall be better able to understand this situation if we view the present discontents of the Middle East not as a conflict between states or nations, but as a clash between civilizations.”⁶⁰ Met “this situation” bedoelde Lewis de antiwesterse gevoelens die onder de bevolking van het Midden-Oosten leefden. Hierbij werd er in het Midden-Oosten geen verschil gemaakt tussen Europese landen of de Verenigde Staten. Dit leek niet logisch omdat de V.S. nooit gebieden had bezet in het Midden-Oosten en zich volgens Lewis altijd heel vrijgevig had opgesteld. In werkelijkheid ging het volgens Lewis helemaal niet om onvrede over actuele zaken, zoals het Suez kanaal, maar om een eeuwenoude strijd die al begonnen was met de eerste Arabische veroveringen op christelijk gebied. Sinds de inval van Napoleon in Egypte in 1798 speelde de westerse beschaving een overheersende rol in het Midden-Oosten. Europa had vanaf dat moment op allerlei gebieden veranderingen teweeg gebracht. Deze veranderingen hadden een crisis ten gevolge gehad in de islamitische wereld. “In our own day the crisis has come to a head, and the anger that it engenders is directed outward against the West – the millennial adversary and also the place in which these devastating changes had their origin.”⁶¹ Het was volgens Lewis dus niet vreemd dat deze antiwesterse gevoelens er leefde, omdat de crisis die er heerste voor een groot deel te herleiden viel naar de invloed van westerse staten in het Midden-Oosten. Het Westen werd daarnaast gezien als de eeuwige vijand. Ook hier ging het dus niet zozeer over een fysieke botsing op militair gebied, maar om de invloed van westerse cultuur en politiek dat conflicten opleverde. Volgens Lewis sprak de islamitische bevolking daarom ook over “het Westen” als één beschaving. Het ging immers niet over de handelingen van een bepaald land, maar om een hele beschaving.

De ideeën van Lewis over modernisering en botsing der beschavingen vormden een paradox. Wanneer hij het over modernisering had, stelde hij dat dit in het Midden-Oosten achterliep doordat zij te hooghartig waren om iets van het Westen te leren. Aan de andere kant zijn veel van de problemen in het Midden-Oosten juist ontstaan doordat Europese invloeden zoveel negatieve veranderingen teweeg hebben gebracht. Dit kan verklaard

⁶⁰ Lewis, “The Middle East in world affairs”, 237.

⁶¹ Ibidem.

worden met dat volgens Lewis' ideeën de botsing der beschavingen waarschijnlijk minder groot was geweest als het Midden-Oosten al in een veel eerder stadium kennis had genomen van de ontwikkelingen in Europa en daarin was meegegaan. In dat geval had in beide "beschavingen" modernisering plaats gevonden. Er zou dan geen cultuurshock zijn geweest in de moderne tijd, omdat de veranderingen geleidelijk over de eeuwen plaats hadden gevonden.

In de jaren zestig, zeventig en tachtig kwam de botsing tussen de christelijke en de islamitische wereld voor Lewis meer op de achtergrond. De botsing tussen de Sovjet Unie en de Verenigde Staten was in die tijd op de voorgrond getreden. In 1976 schreef Lewis het artikel 'Cold War and détente in the 16th century' over de parallellen tussen de strijd die op dat moment gaande was tussen het Westen en de Sovjet Unie en de zestiende-eeuwse strijd tussen het christendom en de Osmanen.⁶² Hoewel Lewis in dit stuk eerst waarschuwde voor het maken van verkeerde vergelijkingen in geschiedenis vond hij blijkbaar dat de vergelijking die hij in dit stuk maakte wel van historische waarde was. Dit laat wel zien hoe bepalend de strijd tussen het Westen en communisme was in het denken van deze tijd, ook voor Lewis.

Hoewel Lewis tijdens de Koude Oorlog minder was gaan schrijven over de botsing tussen de westerse en islamitische wereld, betekende dit niet direct dat deze volgens hem verdwenen was. Dit is te zien in zijn publicaties die midden jaren zeventig begonnen over islamitisch fundamentalisme en islamisme. Voor een aantal moslims was de botsing tussen culturen nog steeds gaande en van groot belang. In het artikel 'The return of islam' (1976) liet Lewis zien dat islam politiek gezien steeds belangrijker werd. Dit idee was in feite een herhaling van wat Lewis in de jaren vijftig schreef toen hij het ook over "islamic revival" had. De centrale ligging van islam in de samenleving was een constant thema in Lewis' werk, dat hij in sommige perioden extra aandacht gaf. Zoals ook in de tweede helft van de jaren zeventig toen islam meer als politieke kracht op begon te komen. In 1976 was er volgens Lewis nog niet het juiste leiderschap opgestaan om richting te geven aan islam als mogelijk machtige beweging. Mocht juist leiderschap wel opstaan dan zouden de zaterdag- en zondagmensen, joden en christenen, het volgens Lewis misschien moeten gaan ontgelden. Er was ook een mogelijkheid dat de nieuw opkomende islam wel tolerant zou zijn ten opzichte van niet-moslims.⁶³ Lewis' voorspelling dat onder de juiste leiding de islam een

⁶² Lewis, *From Babel to dragomans*, xi.

⁶³ Bernard Lewis, "The return of Islam", *Commentary* 61, 1 (jan. 1976) 39-49.

belangrijke politieke kracht kon zijn, kwam begin 1979 uit met de Islamitische Revolutie in Iran. In 1981 bleek dat niet alleen in het sjiietische Iran fundamentalistische moslims een belangrijke rol konden spelen toen in het soennitische Egypte een aanslag werd gepleegd op president Anwar Sadat. Dit liet ook zien dat eerst de te westers georiënteerde leiders in de islamitische maatschappij het slachtoffer zouden worden van fundamentalistische moslims, nog voordat het Westen van de joden en christenen werd aangepakt.

Uit het artikel 'The law of Islam' (1989) bleek dat Lewis de polarisatie en botsing tussen beide werelden zeer betreuenswaardig vond. Het artikel ging over de Salman Rushdi affaire waarbij de schrijver van het boek 'The satanic verses' ter dood veroordeeld werd door Khomeini. Lewis bleef hierbij in eerste instantie heel zakelijk en keek in hoeverre de uitspraak in overeenstemming was met de islamitische wet. Hoewel Lewis van mening was dat het Westen moest terugslaan als het op zijn vrijheden werd aangevallen was de teneur van het artikel vooral dat het tragisch was er door een kleine groep fundamentalisten zo'n negatief en verkeerd beeld van de islamitische wereld was ontstaan in het Westen. "We can only commiserate with our browbeaten Muslim friends and colleagues, and lament the growing tendency in the non-Muslim world to perceive and portray the Muslim as a tyrant at home, a terrorist abroad and a bigot in both."⁶⁴ De vraag is natuurlijk of Lewis door middel van zijn publicaties niet ook aan dit beeld heeft bijgedragen en zijn houding hier dus hypocriet was. Dit leek vooral in de jaren negentig het geval te worden toen islamitisch fundamentalisme een meer en meer overheersend onderwerp werd in zijn publicaties.

In de jaren negentig maakte ook het idee van botsingen der beschavingen weer een groots rentree in Lewis oeuvre. Een artikel dat begin jaren negentig veel stof deed opwaaien was 'The roots of Muslim rage' (1990). Dit artikel ging over de haatgevoelens ten opzichte van "ons" die bij een deel van de moslims leefde. Deze haat ging vaak verder dan vijandigheid ten opzichte van westers politiekbeleid, het was volgens Lewis een haat tegen de westerse beschaving en zijn normen en waarden. De strijd tussen islam en christendom was er altijd geweest. De islamitische wereld was echter al langere tijd bezig met zijn neergang. Dit was volgens Lewis in drie fases gegaan. De eerste fase was het verlies van een overheersende positie in de wereld aan andere grootmachten, de tweede fase was het verlies van autoriteit in eigen land en de laatste fase was het verlies van dominantie in eigen huis tegenover geëmancipeerde vrouwen en opstandige kinderen. Lewis beschreef in dit

⁶⁴ Bernard Lewis, "The law of islam" (1989) in: *From Babel to dragomans*, 351-535.

artikel vooral de diepere reden van het sterke anti-Amerikanisme onder moslims. Dit had volgens hem namelijk niet hoofdzakelijk politieke redenen. Ook de beschuldigingen aan het Westen van seksisme, racisme, imperialisme en slavernij ontcrachtte Lewis. Alleen een botsing der beschavingen kon de situatie verklaren. Hij schreef:

“It should by now be clear that we are facing a mood and a movement far transcending the level of issues and policies and the governments that pursue them. This is no less than a clash of civilizations—the perhaps irrational but surely historic reaction of an ancient rival against our Judeo-Christian heritage, our secular present, and the worldwide expansion of both. It is crucially important that we on our side should not be provoked into an equally historic but also equally irrational reaction against that rival.”⁶⁵

Het was volgens Lewis dus van groot belang dat het Westen vooral niet inging op de uitingen van haat om zo een erger conflict te voorkomen. De beste oplossing was om meer van elkaar te weten te komen, zodat er meer begrip en waardering kwam voor elkaars religieuze en politieke cultuur. Een paar jaar later schreef Lewis over hetzelfde onderwerp het artikel ‘The enemies of God’ (1993). Ook hierin benadrukte hij dat het niet om politiek ging en dat een ander beleid niet automatisch tot afzwakking van het anti-Amerikanisme zou leiden. Het Westen werd gezien als de vijand van God. Dit kwam vooral door de verleidelijkheid van de populaire Amerikaanse cultuur. Volgens Lewis zagen de fundamentalisten het daardoor als een strijd tussen goed en kwaad.⁶⁶

De vraag wat er verkeerd was gegaan met de hoge beschaving van de islamitische wereld was voor Lewis al zijn hele carrière belangrijk. Ook in 1993 legt hij in het artikel ‘What went wrong’ nog een keer uit hoe het mogelijk was dat het Westen en niet het Midden-Oosten zo’n grote vooruitgang had geboekt. Dit gebeurde volgens Lewis niet van het ene op het andere moment, maar door meerdere gebeurtenissen en omstandigheden. De reden dat Europa het Midden-Oosten kon overheersen lag zowel aan de zwakte van het Midden-Oosten als aan de kracht van Europa. Belangrijk was volgens Lewis het gebrek aan technische vooruitgang in de landbouw in het Midden-Oosten. Daarnaast had Europa een groot voordeel door de koloniën. Hierdoor werden veel producten die traditioneel uit het Midden-Oosten kwamen nu geproduceerd in de koloniën en werden er edelmetalen

⁶⁵ Bernard Lewis, “The roots of Muslim rage”, *The Atlantic monthly* (sep. 1990) 47-60.

⁶⁶ Bernard Lewis, “The enemies of God”, *New York review of books* (maart 1993) 30-32.

gewonnen. Onder meer door deze punten kreeg Europa uiteindelijk ook militair gezien de overhand in de wereld.⁶⁷

De strijd tussen de westerse- en islamitische wereld

In de jaren negentig kwam duidelijker in beeld waar, volgens Lewis, de frustraties van moslims toe konden leiden. In 1998 werd Osama bin Laden bekend als de persoon die fundamentalistische moslims over de wereld kon verenigen en aanzetten tot actie. In een artikel over de in 1998 uitgesproken *fatwa* van bin Laden nam Lewis een haast apologetische houding aan ten opzichte van de declaratie. Lewis complimenteerde het prachtige taalgebruik van bin Laden. Daarnaast scheef hij dat de beschuldigingen van imperialisme een stuk minder onwaarschijnlijk zijn geworden na de inval van Amerika in Irak. Ook realiseerden veel mensen in het Westen waarschijnlijk niet dat Irak na Saoedi-Arabië van zeer groot belang was voor de islamitische wereld. Moslims hadden op dat moment misschien dus wel een echte reden om boos te zijn op het Westen. Dit artikel leek dus in eerste instantie geschreven om de acties en uitingen van bin Laden op een positieve manier te verklaren. In de laatste regel van het artikel liet Lewis toch nog zien dat het bij bin Laden en zijn volgers om terroristen ging en niet bijvoorbeeld om vrijheidstrijders. “Obviously, the West must defend itself by whatever means will be effective. But in devising strategies to fight the terrorists, it would surely be useful to understand the forces that drive them.”⁶⁸

Na de aanslagen van elf september 2001 kwam het thema botsing der beschavingen in een nieuw daglicht te staan. Toen Lewis het thema voor eerst aansneed in de jaren vijftig ging het niet om iets fysieks, maar om een botsing van culturen en ideeën. Door de aanslagen kregen de ideeën die Lewis al die tijd al had een meer letterlijk karakter. Hoewel Lewis waarschijnlijk niet had gedacht dat extremistische moslims een zo grote aanval zouden plegen op Amerika had hij wel al langere tijd de gevoelens onder fundamentalistische moslims en de haat die er tegen het Westen was beschreven. Een maand na de aanslagen schreef Lewis in ‘The revolt of islam’ (2001) dat hoewel er door westerse politici geroepen werd dat het om een oorlog tegen terrorisme ging en niet tegen islam, het voor Osama bin Laden wel degelijk om een religieuze oorlog ging. Het einde van het Osmaanse Rijk en dus ook het kalifaat in 1918 door modernisten en imperialisten zou voor de islamitische wereld

⁶⁷ Bernard Lewis, “What went wrong? Some reflections on Arab history”, *The American scholar* 62, 4 (sep. 1993) 601-605.

⁶⁸ Bernard Lewis, “License to kill: Usama bin Laden’s declaration of Jihad” *Foreign affairs* 77, 6 (nov. 1998) 14-19.

nog steeds zeer gevoelig liggen. Daarnaast waren er voor de bevolking van het Midden-Oosten ook politieke redenen waarom zij Amerika konden haten; zoals de steun die het verleende aan tirannen.⁶⁹

Lewis was vanaf de jaren negentig al steeds minder bezig met geschiedschrijving en meer met becommentariëren van actuele gebeurtenissen. Na 9/11 ging het vertrouwen in zijn expertise zo ver dat hij meer als een orakel werd gezien in de Verenigde Staten dan een historicus. Hij schreef nog wel theoretische stukken die een verklaring moesten geven voor het anti-Amerikanisme onder moslims, maar gaf daarnaast ook meteen na de aanslagen aan wat er in de praktijk gedaan moest worden. Titels als 'We must be clear' (2001) en 'A time for toppling' (2002) gaven al aan dat Lewis actie verwachtte. Vooral Saddam Hoessein, die Lewis sinds de Golfoorlog als het grootste gevaar in de regio zag, moest het hierbij ontgelden. In het artikel 'I'm right, you're wrong, go to hell'⁷⁰ (2003) schreef Lewis dat 9/11 en de oorlogen die erop volgden het thema 'botsende beschavingen' weer belangrijk hadden gemaakt. Als de strijd niet echt een oorlog tegen terrorisme was, maar één tussen beschavingen of religies dan werd dat volgens Lewis niet alleen door de verschillen veroorzaakt, maar ook door de overeenkomsten tussen de beschavingen.⁷¹

De gebeurtenissen van elf september 2001 en daarna leken te bevestigen wat Lewis al lange tijd verkondigde: Er was een continue strijd tussen de westerse en islamitische wereld. Deze strijd heeft ondertussen verschillende stadia doorgemaakt en was in 2001 weer in een militair stadium beland. Terwijl de oorlog tegen terrorisme in 2007 nog bezig was, beschreef Lewis in de *Irving Kristal lecture 'Europe and Islam'* de nieuwe islamitische dreiging voor de westerse wereld: migratie. De grote stroom islamitische immigranten in Europa en de slechte manier waarmee Europa hiermee mee omging was volgens Lewis de laatste en meest gevaarlijke fase van de eeuwenoude strijd tussen islam en christendom. "Is it third time lucky?"⁷²

In de twintigste eeuw wisselde bij Lewis bewondering voor en optimisme over de islamitische wereld zich af met hier en daar een kritische noot. In het begin van de eenentwintigste eeuw bleek Lewis een pessimistische en teleurgesteld man. Het Midden-

⁶⁹ Bernard Lewis, "The revolt of Islam", *New Yorker* 77 (nov. 2001).

⁷⁰ Door de titel lijkt het om een stuk te gaan met zeer persoonlijke uitingen van Lewis zelf, maar in feite is het hoe je volgens Lewis de ideeën van triumfalisten kunt samenvatten. Dit zijn gelovigen die menen dat hun religie de enige ware is.

⁷¹ Bernard Lewis, "I'm right, you're wrong, go to hell", *The Atlantic Monthly* 291, 4 (mei 2003) 36-42.

⁷² Bernard Lewis, *Europe and Islam* (Irving Kristal lecture; Washington 2007) 18.

Oosten had geen vooruitgang gekend en was daardoor achtergebleven op de moderne wereld. De haat en afgunst die dit opriep in de islamitische wereld had volgens Lewis het Westen en het Midden-Oosten in een nieuwe, gewelddadige fase gebracht in de continue strijd tussen de twee beschavingen. In zijn beschrijving van deze strijd was Lewis steeds meer een zeer betrokken politiek commentator en orakel geworden in plaats van een gedistantieerde historicus.

Hoofdstuk 2: Academische geschillen

De rol van ontwikkelingen in de academische wereld op Lewis' positie

Tegenwoordig speelt Lewis een controversiële rol in de academische wereld. Lewis' ideeën waren niet van de meet af aan omstreden, maar werden dat omdat de academische wereld om hem heen veranderde terwijl hij vasthield aan oude denkwijzen en methodes. Hij kwam hierdoor buiten de gangbare academische stroming te staan en dit versterkte zijn omstreden uitspraken en leidde tot meer politieke adviezen. Het boek *Orientalism* van Edward Said uit 1978 en de discussie die er tot op de dag van vandaag op volgde speelden een cruciale rol in Lewis' ontwikkeling tot een controversiële historicus. Een snelle blik op recensies van Lewis' werk geven al een tekenend beeld van zijn ontwikkeling in de academische wereld en zullen daarom kort behandeld worden voordat er dieper in wordt gegaan op de debatten waarin hij betrokken raakte.

Lewis in de academische wereld

In de tijd dat Lewis aan de Universiteit van Londen werkte, was zijn werk nog vrij onomstreden. Zo was een recensie op Lewis' boek *The emergence of modern Turkey* uit 1961 grotendeels positief. Roderic Davison lijkt vooral blij verrast dat Lewis voor zijn boek niet alleen westerse bronnen had gebruikt, maar ook Osmaanse en moderne Turkse bronnen. Wat dat betreft was Lewis in zijn tijd vernieuwend, maar daardoor zeer zeker niet omstreden. Aangezien Davison verbonden was aan de George Washington Universiteit blijkt dat Lewis toen al bekend was bij Amerikaanse academici.⁷³ Lewis' Britse collega's waardeerden zijn werk als historicus ook. Zo schreef C. F. Beckingham in 1974 over de boeken *Race and color in Islam* en *Islam in history*: "Both books are, as one would expect, well informed, accurate, lucidly and sometimes amusingly written, cautious in judgement, and humane in temper."⁷⁴ Voor de academische wereld was het jaar 1978 een omslagpunt in de manier van denken over het Midden-Oosten. In dit jaar kwam het boek *Orientalism* van Edward Said uit waarin hij de oriëntalistische manier van onderzoek keihard omver haalde. Het omslagpunt was niet meteen in de recensies te zien. Zo was Francis Robinson in 1979 nog heel positief over Lewis' werk: "Here, lending weight to our random selection, is the

⁷³ Roderic H. Davison, "Review: The emergence of modern Turkey", *The journal of modern history* 34, 4 (dec. 1962) 446-447.

⁷⁴ C. F. Beckingham, "Short notices", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 37, 2 (1974) 528.

work of a wise and a cultivated man who has given understanding of the Islamic world depth and new direction.”⁷⁵ Dat het werk van Said wel een grote indruk op Robinson heeft gemaakt is op te maken uit een veel later commentaar op Lewis’ boek *What went wrong* uit 2002. Hierover zei Robinson: “Great scholarship went into the making of this book”, “but it is scholarship misused. It will, I fear, become a 'locus classicus' of the Orientalism thesis of Edward Said”.⁷⁶

Doordat Lewis in 1974 verhuisde naar de Verenigde Staten raakte hij ook meer betrokken bij de academische debatten die vooral daar speelden. Vanaf begin jaren tachtig werd Lewis’ werk als meer controversieel beschouwd. Door de discussie over oriëntalisme waren onderzoekers zich meer bewust geworden dat er altijd onderzoek werd gedaan vanuit een bepaald kader en dat persoonlijke achtergrond daar een rol in speelde. Lewis’ joodse achtergrond was dus ook van belang als je zijn werk las. In de beoordeling van Lewis’ boeken over de joodse geschiedenis in relatie tot het Midden-Oosten in de jaren tachtig zijn grote verschillen te zien. Zo vond Leon Nemoy dat Lewis met zijn boek *The Jews of Islam* een te rooskleurig beeld schepte van de “symbiose” tussen moslims en joden. Dat joden het misschien erger hadden in christelijke landen betekende voor hem namelijk niet dat ze het ook daadwerkelijk goed hadden in islamitische gebieden.⁷⁷ Ook Larry Simon schreef kritisch over de vergelijking tussen de behandeling van joden in de islamitische en christelijke wereld, maar hij vond dat Lewis een te negatief beeld schepte van de christelijke wereld. Er waren volgens Simon ook gebieden waar joden het veel beter hadden dan in het Midden-Oosten.⁷⁸ De Nederlandse arabist Hans Janssen schreef wel een positief stuk in de *Jewish quarterly review* over Lewis’ boek *Semites and anti-semites*. “Professor Lewis's book is an important contribution to the study of a subject which cannot be analyzed today either in an exclusively Western or in an exclusively Islamic context. Few scholars are so at home in both these worlds as Lewis proves himself to be.”⁷⁹ Duidelijk is wel dat er vanaf de jaren tachtig een stuk kritischer geoordeeld wordt over Lewis’ werk dan voorheen.

In de jaren negentig werd niet alleen Lewis’ werk uitgesproken en meer politiek gericht, maar ook de reacties erop. Vanaf begin jaren negentig werd Lewis al omarmd door

⁷⁵ Francis Robinson, “Studies of Islam review”, *Modern Asian Studies*, 13, 1 (1979) 142.

⁷⁶ Uit: J.A.A. van Doorn, “Edward Said dekoloniseerde het westerse beeld van het Oosten”, *Trouw.nl* (18-10-03).

⁷⁷ Leon Nemoy, “Lewis's 'The Jews of Islam'”, *The Jewish Quarterly Review* 75, 2 (Okt. 1984) 186-188.

⁷⁸ Larry J. Simon, “Review: Jews of Islam”, *Journal of the American Academy of Religion* 55, 1 (1987) 165- 166.

⁷⁹ Johannes J. G. Jansen, “Lewis's 'Semites and Anti-Semites'”, *The Jewish quarterly review* 77, 2/3 (okt. 1986) 233.

de neoconservatieve politici, wat ook terug te zien is in de recensies van zijn werk. Laurie Mylroie, een goede bekende van de neoconservatieve Paul Wolfowitz en uitdrager van het idee dat Saddam Hoessein achter alle terroristische aanslagen tegen Amerikanen zat in de jaren negentig,⁸⁰ schreef in 1993 een lovende recensie in *Commentary over Islam and the West* en *Islam in history*. Zij liet duidelijk merken dat ze zeer onder de indruk was van Lewis: “Western understanding of the Middle East, poor yesterday, remains poor today. That is one reason why students of the subject turn for relief and instruction to the writings of Bernard Lewis, perhaps the most distinguished living historian of Islam.” Lewis, een “great contemporary scholar and humanist”, denkt volgens haar gelukkig niet in termen van multiculturalisme maar in die van botsende beschavingen.⁸¹

Vanaf de jaren tachtig werden Lewis’ publicaties meer en meer bekritiseerd en in de jaren negentig was zijn werk zelfs controversieel te noemen. Enerzijds had dit te maken met zijn connectie met neoconservatieve politici en anderzijds omdat hij tegen de kritiek van Said in bleef gaan. De verandering in de toon van Lewis’ werk en dus ook de ontvangst ervan kan ook aan meer persoonlijke redenen hebben gelegen. Nawar Shora beschreef *From Babel to dragomans*, een verzamelwerk uit 2004, als “an account of the end of an affair”. Uit Lewis’ oudere teksten sprak vooral zijn bewondering voor het Midden-Oosten, maar dit nam in de loop van de jaren steeds meer af. Volgens Shora begon Lewis aan het einde van de jaren vijftig al zijn enthousiasme te verliezen voor het Midden-Oosten en werd hij steeds negatiever en soms zelfs neerbuigend.⁸²

Uit de recensies kan opgemaakt worden dat Lewis zich van een toegewijde en gewaardeerde historicus in de jaren vijftig tot zeventig naar een bekritiseerde academicus in de jaren tachtig tot een controversiële expert in de jaren negentig en verder ontwikkelde. Wat precies de reden was dat, sinds Lewis’ emigratie naar de Verenigde Staten, zijn werk uiteindelijk zo controversieel maakte, had veel te maken met de debatten die er in de academische wereld gevoerd werden op het vlak van Midden-Oostenstudies.

⁸⁰ Jacob Weisberg, *The Bush tragedy* (New York 2008) 195.

⁸¹ Laurie Mylroie, “Clash of civilizations”, *Commentary* 96, 6 (Dec. 1993) 57-59.

⁸² Nawar Shora, *The Arab-American handbook: A guide to the Arab, Arab-America, and Muslim worlds* (Seattle 2009) 161.

‘oriëntalisme’

De meest omvangrijke, en voor Lewis ook de meest ingrijpende, verandering in Midden-Oostenstudies vond plaats aan het einde van de jaren zeventig. Edward W. Said veranderde met zijn boek *Orientalism* in 1978 het hele academische landschap. Deze christelijke Palestijn was werkzaam aan de universiteit van Columbia en doceerde Engelse en vergelijkende literatuurwetenschappen. Hij heeft in Palestina, Egypte en de Verenigde Staten gewoond en zowel aan Harvard als Princeton gestudeerd. Said was zeer betrokken bij de ontwikkelingen in Palestina en werd in de jaren zeventig actief bij een bevrijdingsbeweging en de *Palestinian National Council*.⁸³ In deze tijd schreef hij ook het boek *Orientalism*. Said benoemde in zijn boek de westerse manier van het beschrijven van de Oriënt: oriëntalisme. Oriëntalisme kan volgens Said drie dingen betekenen: Het eerste was onderzoek naar het Midden-Oosten door academici, dit zal hier verder oriëntalistiek genoemd worden. Ten tweede betekende oriëntalisme voor Said ook een min of meer ingebeelde tegenstelling tussen de Oriënt en de Occident; tussen wij en zij. Het laatste kenmerk van oriëntalisme was volgens Said dat het Oosten door mensen uit het Westen niet alleen als fundamenteel anders werd gezien, maar ook als inferieur aan het Westen. Dit leidde tot: “Orientalism as a Western style for dominating, restructuring, and having authority over the Orient.”⁸⁴ Said’s kritiek was niet zozeer gericht op oriëntalistiek op zich, maar wel op de oriëntaliserende manier waarop er naar het Midden-Oosten werd gekeken en vooral op de instandhouding van de overheersing van het Oosten door oriëntalisten. “The fact is that orientalism has been successfully accommodated to the new imperialism, where its ruling paradigms do not contest, and even confirm, the continuing imperial design to dominate Asia.”⁸⁵ De oriëntalisten onder de wetenschappers hebben hierbij een actieve rol doordat zij in contact staan met politici. “An unbroken arc of knowledge and power connects the European or Western statesmen and the Western Orientalists; it forms the rim of the stage containing the Orient.”⁸⁶

In zijn kritiek op oriëntalisme richtte Said zijn pijlen vooral op Bernard Lewis, die immers gold als autoriteit op het gebied. Said schreef over Lewis: “Yet for at least a decade and a half his work in the main has been aggressively ideological, despite his various

⁸³ A.L. Macfie, *Orientalism* (Londen 2002) 74-75.

⁸⁴ Edward W. Said, *Orientalism* (1ste druk 1978, versie Londen 2003) 2-3.

⁸⁵ Said, *Orientalism*, 322.

⁸⁶ Ibidem, 104.

attempts at subtlety and irony.”⁸⁷ Said refereerde naar het boek *The Middle East and the West* dat Lewis in 1964 publiceerde. De teksten uit dit boek kwamen ook in latere publicaties voor waarbij de islamitische beschaving steeds meer een abstractie werd van de werkelijkheid. Voor Lewis was de Oriënt een statisch, monolithisch en homogeen geheel. De ideologische doeleinden van Lewis’ publicaties werden volgens Said ook steeds duidelijker. Volgens hem was islam voor Lewis niet alleen een religie, maar ook een antisemitische ideologie. Volgens hem waren Lewis’ ideologische belangen zelfs zo belangrijk geworden dat de wetenschappelijkheid van zijn werk verdwenen was. Lewis keert zich volgens Said echter nooit direct tegen iets, maar onder de schijn van onafhankelijkheid suggereert en insinueert hij slechts. Lewis zou schrijven met een bepaald doel en vooral ten behoeve van de belangen van Israël. “The whole point of his exposition is to frighten his audience, to make it never yield an inch to Islam.”⁸⁸ De discussie die Said en Lewis voerde ging dus niet alleen om de juiste manier van oriëntalistiek, maar impliciet ook om het conflict in het Midden-Oosten. Said en Lewis zagen elkaar als vertegenwoordigers van respectievelijk Palestina en Israël. En net als het conflict in het Midden-Oosten hield ook het debat tussen beide academici aan.

Hoewel Said vaak als de oervader van de kritiek op het oriëntalisme wordt gezien, was de dialoog erover eind jaren zeventig niet nieuw. Lewis’ leermeester Hamilton Gibb had klassieke oriëntalistiek in 1963 al ter discussie gesteld. Hij realiseerde zich dat het idee van één monolithisch Midden-Oosten te beperkt was en dat er sprake was van grote diversiteit in de islamitische wereld. Oriëntalisten zouden meer samen moeten gaan werken met wetenschappen uit de sociale studies om een beter beeld te creëren van het Midden-Oosten en islam. Dit zou uiteindelijk ook bruikbaar zijn voor beleidsmakers. Oriëntalisten hadden volgens Gibb hierin een belangrijke rol, omdat zij de karakteristiek van de islamitische beschaving goed kenden. Zij zouden dus de bevindingen van meerdere onderzoeksgebieden kunnen samenbrengen en interpreteren.⁸⁹ Lewis kwam uit de tijd dat oriëntalisme een gerespecteerde manier van onderzoek was. De tijd voordat het volgens John MacKenzie door Said veranderde in één van de meest ideologisch geladen woorden van de moderne wetenschap.⁹⁰ Lewis hield vast aan de methoden en ideeën die hij tijdens zijn studie had

⁸⁷ Said, *Orientalism*, 316.

⁸⁸ Ididem, 316-318.

⁸⁹ Zachery Lockman, *Contending visions of the Middle East: The history and politics of Orientalism* (Cambridge 2004) 130-131

⁹⁰ John M. MacKenzie, *Orientalism: History, theory and the arts* (New York 1995) 4.

opgedaan terwijl de wereld om hem heen, inclusief zijn leermeester, veranderde. Lewis was in de tijd voordat *Orientalism* uitkwam ook al bekend met de kritiek dat oriëntalisme in dienst zou staan van imperialisme. Hij kwam namelijk in 1975 al met argumenten tegen deze kritiek. Zo schreef hij in zijn boek *History: Remembered, recovered, invented* dat hier wel een kern van waarheid in zat aangezien imperialisme en handel de mogelijkheid verschafte om onderzoek te doen, maar Lewis vond de beschuldiging verder niet terecht. Mensen die oriëntalistiek bedreven stonden namelijk zelden in dienst van de overheid en hadden vaak meer sympathie voor de landen waar hun studie over ging dan voor het imperiale bewind.⁹¹

Said kwam met *Orientalism* dus niet met geheel nieuwe ideeën, maar hij creëerde wel een groot debat waarbij hij en Lewis de hoofdsprekers waren. In 1982 reageerde Lewis op de kritiek van Said op oriëntalisme in het artikel 'The question of Orientalism'. Hij beschuldigde Said onder andere van onwetendheid wat betreft geschiedenis. Daarnaast had Said volgens Lewis helemaal niet het doel om iets aan het debat toe te voegen, maar leidde hij een aanval op zionisme, joodse onderzoekers en het Westen.⁹² Said reageerde niet veel later weer op deze en andere beschuldigingen van Lewis. Zo had Lewis volgens hem een uitzonderlijk talent om alles verkeerd te hebben.⁹³ Nog meerdere malen werden er gespitste beschuldigingen over en weer gestuurd zonder dat Lewis en Said in de jaren na *Orientalism* dichter tot elkaar kwamen. In 2003 schreef Said in het voorwoord van een nieuwe druk van *Orientalism* dat de oorlog in Irak liet zien dat de strijd tegen oriëntalisme nog steeds van belang was. Hij dacht niet dat de aanvallen van elf september en de reacties erop een deel waren van een oneindige botsing van beschavingen. Volgens Said hadden mensen als Bernard Lewis, die een grote invloed hadden op president Bush en Amerikaanse veiligheidsinstellingen, hun roep als onderzoeker verloochend door beleidsmakers een verkeerd en eenzijdig beeld van het Midden-Oosten en de islam te geven. Ook hadden de media op allerlei manieren aan dit verkeerde beeld meegewerkt. Als oriëntalisten, samen met de media, niet al zo lang voor een negatieve beeldvorming gezorgd hadden onder de Amerikaanse bevolking dan was het volgens Said in 2003 ook niet tot oorlog gekomen. Wetenschappers praten volgens hem al eeuwen oorlog en geweld goed om gehoord te worden. Daarbij is de juistheid van een publicatie van minder groot belang dan de impact.⁹⁴

⁹¹ Bernard Lewis, *History: Remembered, recovered and invented* (Princeton 1975) 78-88.

⁹² Macfie, *Orientalism*, 11, 13.

⁹³ Lockman, *Contending visions of the Middle East*, 191-193.

⁹⁴ Said, *Orientalism*, voorwoord.

Doordat Said niet lang hierna overleed, kwam de discussie tussen hem en Lewis tot een einde.

Said kreeg veel steun in het debat van andere academici, maar er werd ook kritiek geuit op Saids idee van oriëntalisme. Sommige academici zagen wel de waarde van het werk van oriëntalisten zoals Lewis in. Akbar Ahmed noemde als verdiensten: het levenslange onderzoek, grote kennis van talen, een brede visie en de band met gerenommeerde universiteiten. Naast Lewis zag hij ook Hamilton Gibb, Arthur Arberry, Montgomery Watt en Louis Massignon als belangrijke oriëntalisten. Ahmed geloofde ook niet dat alle oriëntalisten werden gedreven door onbedwingbare haat voor islam. Hij zag ook de liefde voor het onderwerp die bij sommige oriëntalisten uit hun werk naar voren kwam.⁹⁵ Volgens Zachery Lockman was Lewis' manier van geschiedschrijving, hoewel oriëntalisme al sinds de jaren zestig onder vuur lag, weinig veranderd. Niet alleen bracht hij een zeer gepolariseerd beeld naar voren en hadden zijn publicaties ook politieke doeleinden, maar ook bleef zijn manier van onderzoek gebrekkig. Zo heeft Lockman veel kritiek op de manier waarop Lewis alle fenomenen en gebeurtenissen in de islamitische wereld verklaarde op basis van enkel klassieke teksten, dus zonder de relevante problemen van dat moment in ogenschouw te nemen.⁹⁶ Lewis interpretatie van de klassieke en religieuze bronnen veranderde ook al naar gelang de situatie of doel van de publicatie.

Lewis' laatste boeken zoals *What went wrong?* en *The crisis of Islam* laten zien dat veel van de kritiek van Said nog steeds van toepassing is. Ook hier beschreef hij het Midden-Oosten en de islam als één monolithisch geheel. Ook werd Lewis' connectie met politiek almaar sterker. Hoewel Lewis zich dus wel veel heeft gemengd in de discussie rond oriëntalisme, lijkt hij zich niet heel veel van de kritiek te hebben aangetrokken en bleef hij zeker van zijn gelijk. Het academische veld was echter wel om Lewis heen veranderd. Niet alle academici waren het met alle punten die Said in *Orientalism* bekritiseerde eens, maar zijn kritiek had toch veel invloed op de manier van onderzoek verrichten. Oriëntalistiek werd nog steeds ook beoefend door westerse wetenschappers, maar deze waren zich wel bewust geworden welke rol hun achtergrond speelde op hun perspectief. Doordat Lewis tegen de stroom in bleef gaan die door Said in gang was gebracht, werd zijn werk steeds meer als

⁹⁵ Akbar S. Ahmed, *Postmodernism and Islam: Predicament and promise* (Londen 1992) 108-181.

⁹⁶ Lockman, *Contending visions of the Middle East*, 131-133.

controversieel beschouwt. Dit maakte dat alles dat hij publiceerde kon rekenen op scherpe kritiek uit de academische wereld, terwijl hij buiten deze wereld juist bejubeld werd.

‘clash of civilizations’

De kritiek op Lewis werd in de jaren negentig weer feller toen zijn idee van botsende beschavingen algemene bekendheid kreeg. Het debat van over oriëntalisme speelde hierin door, omdat veel van de kritiekpunten van Said bij uitstek van toepassing waren op het artikel ‘Clash of civilizations?’ van Samuel Huntington in 1993. In reactie op het artikel gaf Said een college waarin hij de mythe van een botsing der beschaving wilde ontrafelen. Doordat het artikel gepubliceerd was in het tijdschrift *Foreign affairs* kon al worden opgemaakt dat het politieke doeleinden had. Volgens Said was het doel van Huntington om het Koude Oorlog conflict door te zetten, zij het met andere spelers. Dit om een gevoel van oorlog vast te houden onder Amerikanen. Aangezien het werk van Huntington gebaseerd was op Lewis’ artikel ‘The roots of muslim rage’ (1990) haalde Said ook dit artikel aan. Hij bekritiseerde vooral de generalisering van één miljard moslims door Lewis en Huntington door ze één beschaving te noemen ongeacht in welk continent ze woonden. Ook bekritiseerde Said het idee dat het de kern van islam was om apart te zijn van alle anderen, maar vooral van het Westen. Abstracties als *het* Westen en *de* islam vond hij niet alleen verkeerd, maar ook gevaarlijk, omdat dit het mogelijk maakte overheersing goed te keuren.⁹⁷

Het feit dat Said alleen verwijst naar Lewis’ gebruik van de term ‘clash of civilizations’ in een artikel uit 1990 wijst er op dat het in de academische wereld waarschijnlijk onbekend was dat Lewis het concept al sinds het begin van zijn carrière gebruikte. Zo beschreef het Lewis het idee in 1957 in ‘The Middle East in world affairs’. Hij probeerde hier duidelijk te maken waarom mensen in de islamitische wereld zo vijandig waren naar het Westen. Hij verwees hierbij naar Edward Gibbon, de Engelse historicus uit de achttiende eeuw, en de eeuwenoude “great debate” tussen islam en christendom.⁹⁸ Lewis herhaalde de theorie van botsende beschaving nog een aantal keren in andere publicaties zonder dat er veel ophef over werd gemaakt in de academische wereld. Drie jaar voordat het artikel van Huntington uitkwam, noemde Lewis de theorie nogmaals in zijn artikel ‘The roots of muslim rage’. Dit

⁹⁷ Zie b.v.: www.dailymotion.com/video/xqeo_e_dward-said-the-myth-of-culture-cla_news

⁹⁸ Bernard Lewis, “The Middle East in World Affairs” (1957), in: *From Babel to Dragomans*, 237.

artikel werd wel bekritiseerd⁹⁹, maar de term “clash of civilizations” werd toen nog niet uitgebreid besproken. John Esposito schreef in 1992 dat artikelen als ‘The roots of muslim rage’ het gevolg konden hebben dat het idee van een conflict tussen de islamitische en de westerse beschaving gingen leven en zelfs de islamitische wereld en zijn relaties met het Westen zou gaan beïnvloeden. Ook versterkten ze de stereotypering. Door islam als vijand van het Westen te benoemen kon zelfs een tweede Koude Oorlog begonnen worden, aldus Esposito.¹⁰⁰

Het idee van botsende beschavingen werd pas in 1993 wijdverspreid door het artikel ‘The clash of civilizations?’ van Huntington. Huntington schreef in tegenstelling tot Lewis niet alleen over de christelijke en islamitische beschaving, maar verdeelde de hele wereld in botsende beschavingen. Na Huntingtons artikel en alle kritiek die erop volgde, leek Lewis terughoudend om zelf nog de term “clash” te gebruiken. Zo is te zien dat in een stuk tekst, dat ook al eerder voorkwam in het artikel ‘The Middle East in world affairs’ uit 1957 en de monografie *The Middle East and the West* uit 1964, Lewis in *The shaping of the modern Middle East* uit 1994 het woord “clash” heeft veranderd in “encounter”.¹⁰¹ Hiermee lijkt hij een verschil te willen maken tussen zijn idee van botsende beschavingen en die van Huntington. Voor 1990 bedoelde Lewis met “clash” ook niet een fysieke botsing in de zin van een militaire strijd, zoals Huntington dit vaak wel bedoelde, maar meer een conflict door het samenkomen van culturen. In een interview uit 2006 gaat Lewis niet tegen de ideeën van Huntington in, maar zegt wel dat volgens hem vooral de botsing tussen de christelijke en islamitische wereld van belang is.¹⁰² The “clash of civilizations” theorie was in geen geval algemeen geaccepteerd in de academische wereld. Academics zoals Esposito zagen het uitbrengen van het idee van botsende beschavingen als gevaarlijk, omdat het de werkelijkheid zou kunnen veranderen. Richard C. Martin en Abbas Barzegar spraken in 2010 van “the fallout from the self-fulfilling prophecies of a “clash of civilizations” between Islam and its historic “other” (Christendom/ the West)”. De gevolgen van de voorspelling van een botsing der beschavingen zou volgens hen nu een van de grootste problemen zijn waar

⁹⁹ Zie b.v.: C.M. Naim, “The outrage of Bernard Lewis”, *Social text* 30 (1992) 114-120.

¹⁰⁰ John L. Esposito, *The Islamic threat: myth or reality?* (New York 1992) introductie.

¹⁰¹ Bernard Lewis, *The shaping of the modern Middle East* (New York 1994) 158.

¹⁰² Bruce Cole, “East and West at arm’s length: A conversation with Bernard Lewis”, *Humanities* 27, 4 (jul./aug. 2006).

hedendaagse islam mee te maken heeft.¹⁰³

Hoewel voor velen de aanslagen van elf september 2001 een bewijs waren voor het idee van botsende beschavingen, was er ook een grote groep academici die het als mythevorming zag dat ontkracht diende te worden. Joanne Meyerowitz heeft in het jaar na de aanslagen essays verzameld van verschillende academici voor het boek *History and September 11th*. Al deze essays hebben volgens haar het volgende gemeen: “Our authors comment on the dangers of forging or analyzing policy without keen awareness of history, and they tell cautionary tales involving critical moments in the past. They reject the sweeping panoramas that portray an age-old “clash of civilizations” between Islam and the West.”¹⁰⁴ Met deze essays wilde ze dus laten zien dat vraag “why do they hate us?” beantwoord kan worden met voorbeelden van bepaalde gebeurtenissen in de meer recente geschiedenis in plaats van de eeuwenoude strijd die Lewis voorstelde. In één van de essays noemde Bruce B. Lawrence Lewis een historicus die heeft bijgedragen aan de negatieve stereotypering van Arabieren onder Amerikanen. Het beeld dat Lewis volgens hem vooral opriep was dat moslims niet modern kunnen zijn. Daarnaast heeft Lawrence ook kritiek op de ‘Clash of civilizations?’ van Huntington. De grootste fout die Huntington maakte, was dat hij enorme regio’s als één statische beschaving ziet met vaste waarden, normen en loyaliteiten, daarbij voorbijgaand aan alle interne diversiteit.¹⁰⁵ Lawrence gaat hierin dus mee met de kritiek die Said had op het idee van een botsing der beschavingen.

Academici waren op deze manier verdeeld geraakt in een groep die de ideeën van Lewis en Huntington aanhing en een andere, grotere groep die in de lijn van Said de “clash of civilizations” bekritiseerde. Deze laatste groep zag het idee van een botsing der beschavingen vaak als een veel te simplistische en incorrecte weergave van de in werkelijkheid zeer complexe conflicten in de wereld. Beide stromingen in de oriëntalistiek hebben ook andere ideeën over de politieke islam. Maria do Céu Pinto noemt de twee groepen in dit opzicht de “accommoderende school” en de “confronterende school”. Zij schrijft: “The accommodationist school considers the Islamic movement not as a threat but as a healthy grass-roots response to failure of Arab governments to tackle growing socio-economic problems”. Tot deze groep behoort bijvoorbeeld Esposito. Lewis hoort volgens

¹⁰³ Ernst, Carl W., Richard C. Martin (eds.), *Rethinking Islamic studies: From Orientalism to cosmopolitanism* (South Carolina 2010) 179.

¹⁰⁴ Joanne Meyerowitz(ed.), *History and September 11th* (Philadelphia 2003) 2.

¹⁰⁵ Meyerowitz(ed.), *History and September 11th*, 179-180.

haar bij de andere groep die niet positief is over de rol van islamisme. Do Céu Pinto schrijft hierover: “The confrontational school argues that political Islam is inherently hostile to the Western world, that Islamists are only rhetorically committed to democracy and pluralism, and that their real aim is the establishment of a religious dictatorship”.¹⁰⁶

De reden dat vanaf de jaren negentig “botsende beschavingen” zo’n belangrijk thema werd, terwijl het in de decennia ervoor weinig ophef veroorzaakte, heeft veel te maken met de post-Koude Oorlog tijdgeest. Huntington, Lewis, de vroege Francis Fukuyama en andere neoconservatieve intellectuelen probeerden in deze periode een verklaring te geven voor het opkomende fundamentalisme. En vooral ook voor de waarneming dat islamisme een dreiging begon te vormen voor het Westen.¹⁰⁷

Rol van de afloop van de Koude Oorlog

In de jaren negentig zou het einde van de Koude Oorlog academici aanzetten tot het zoeken naar een nieuwe wereldorde. Het concept van een ‘clash of civilizations’ was hier één van. Het einde van de Koude Oorlog was van groot belang omdat de strijd tussen de communistische en kapitalistische ideologieën zo’n belangrijke rol speelde in het denken van politici en academici. Dit was ook bij Lewis het geval. In zijn teksten uit de jaren vijftig tot en met tachtig is duidelijk zijn weerstand tegen het communisme te zien. Het buitenlandse beleid van de Sovjet Unie en de reactie hierop van Amerika zorgde volgens Lewis voor de meeste problemen in het Midden-Oosten. Toen er laat in de jaren tachtig een einde kwam aan de Koude Oorlog hoopte Lewis er in eerste instantie op dat de problemen in het Midden-Oosten nu makkelijker op te lossen waren. Het opkomende islamitisch fundamentalisme vormde volgens hem echter een nieuw obstakel voor vooruitgang in het Midden-Oosten.

Al in 1976 beschreef Lewis het groeiende politieke belang van islam in het artikel ‘Return of islam’. De islamitische revolutie in Iran een paar jaar later bevestigde voor Lewis het idee dat islam als drijfveer voor politieke bewegingen sterk in opkomst was in het Midden-Oosten. De rol die islamitische fundamentalisten in het Midden-Oosten begonnen te spelen en hun houding ten opzichte van het Westen werden in de jaren tachtig en negentig

¹⁰⁶ Maria do Céu Pinto, *Political Islam and the United States: A study of U.S. policy towards Islamist movements in the Middle East* (Reading 1999) 280-281.

¹⁰⁷ Ernst, Martin (eds.), *Rethinking Islamic studies*, 193.

steeds belangrijkere onderwerpen voor Lewis. Ook Said merkte al vroeg op dat de ontwikkelingen in het Midden-Oosten een steeds belangrijkere rol gingen spelen in het Westen. Hij schreef in 1981: “Western and specifically American responses to an Islamic World perceived, since the early seventies, as being immensely relevant and yet antipathetically troubled, and problematic.” De oorzaak lag volgens Said onder andere bij de oliecrisis, maar ook bij het idee van “the return of Islam” dat na de Iranese revolutie en de erop volgende Iranese gijzelingscrisis was ontstaan.¹⁰⁸

Pas in de jaren negentig kregen de ideeën die Lewis als langer uitdroeg onder invloed van het post-Koude Oorlog denken een breed draagvlak. De nieuwe populariteit van Lewis' ideeën kwam onder meer doordat Amerika op het moment dat ‘The roots of muslim rage’ uitkwam op het punt stond om de eerste Golfoorlog te beginnen. De gedachte van Lewis dat de woede van moslims tegenover het Westen niets te maken had met Amerikaans beleid, maar alles met hun gevoel van minderwaardigheid gaf voor Amerikaanse militairen en beleidsmakers een bevredigende verklaring voor het anti-Amerikanisme.¹⁰⁹ Daarnaast was er aan het einde van de Koude Oorlog bij sommigen de behoefte aan een nieuwe tegenstelling in de wereld; een nieuwe vijand. De theorie dat de wereld verdeeld is in botsende beschavingen was volgens Lockman hier een uiting van.¹¹⁰ John Esposito verwoordde het in 1992 al goed in zijn boek *The Islamic threat*. Hierin schreef hij:

“In some ways, the attitude of the West towards communism seems at times transferred to or replicated in the new threat, “Islamic fundamentalism”. Indeed, in the nineties the effects of this polarization are expressed by the prevailing tendency of governments in the Muslim world and the West, the media, and many analysts to conclude, without regard to diversity of Islamic organizations and specific social contexts, that Islamic fundamentalism is inherently a major global threat.”¹¹¹

Naast islamitisch fundamentalisme wekte de inval van Saddam Hoessein in het westerse Koeweit en de raketaanvallen in 1991 op Israël ook het idee op dat het Westen bedreigd werd vanuit het Midden-Oosten. Akbar Ahmed beschreef dat de aanval van Saddam Hoessein op Koeweit in de zomer van 1990 ook de hoop op een stabiele en harmonieuze

¹⁰⁸ Edward Said, *Covering Islam: How the media and the experts determine how we see the rest of the World* (Londen 1981) x.

¹⁰⁹ Lockman, *Contending visions of the Middle East*, 219.

¹¹⁰ Ibidem, 234.

¹¹¹ Esposito, *The Islamic threat*, 172.

nieuwe wereldorde kapot maakte. Hij schrijft: “The Islamic peril is now seen by many as the greatest threat to the West, beside which the Red and the Yellow perils pale into insignificance.”¹¹²

Zoals uit het werk van Lewis en Said al bleek, keek men in het Westen al voor de jaren negentig met wantrouwen naar de ontwikkelingen in het Midden-Oosten. De religieuze opleving die in sommige gevallen tot fundamentalisme leidde, was toen al een mogelijk gevaar voor het Westen. In de jaren negentig werden deze gevoelens in het Westen versterkt door zowel het einde van de Koude Oorlog als het begin van de Golfoorlog.

In de jaren negentig werd de rol van de media ook een steeds belangrijker twistpunt onder academici. Dit omdat dit de media een middel waren voor academici als Lewis om hun ideeën over te brengen op politici. Door technologische ontwikkelingen was het in de jaren negentig ook steeds makkelijker geworden voor de media om beelden te verspreiden. In 1981 baseerde Said al een boek op de rol van de media met de titel: *Covering islam: How the media and the experts determine how we see the rest of the world*. De thesis die hij met dit boek uitwerkte was: “the canonical, orthodox coverage of Islam that we find in the academy, in the government, and in the media is all interrelated and has been *more* diffused, has seemed *more* persuasive and influential, in the West than any other “coverage” or interpretation.”¹¹³ Volgens Said was er altijd sprake van interpretatie en subjectiviteit wanneer het om het bestuderen ging van de niet-natuurlijke wereld, maar in het geval van islam leek er een extra verdraaid beeld te zijn ontstaan. Daarnaast was er volgens hem dus ook geen scheiding tussen de denkbeelden van de academische, politieke en media werelden, maar waren deze met elkaar verbonden. De discussie tussen academici over het aandeel van historici als Lewis in het vormen van een negatief en verkeerd beeld in het Westen met betrekking tot het Midden-Oosten en de islam werd steeds groter. Dit juist omdat de media zo nauw verbonden waren met zowel de academische wereld als de politiek. Uiteindelijk zou deze discussie Lewis nog verder uit de gangbare academische wereld drijven waardoor zijn werk ook controversiëler werd.

¹¹² Ahmed, *Postmodernism and Islam*, 1-3.

¹¹³ Said, *Covering Islam*, 161.

MESA en ASMEA

Een belangrijke arena voor het “gevecht” over onder andere de rol van de media tussen de oriëntalist en andere wetenschappers die oriëntalistiek bedreven, was de *Middle East Studies Association* (MESA). Lewis was één van de oprichters van deze organisatie in 1966. De debatten die in de MESA werden gevoerd waren een weerspiegeling van de tegenstellingen in de academische wereld en de positie die Lewis hier had. In 1987 voerde de MESA een debat over de rol die wetenschappers zouden moeten hebben in de media, met onder andere Lewis en Said als sprekers. Volgens Lewis zagen veel mensen dit debat van te voren als een boksring. Lewis zag zichzelf niet als een vechter, maar als een wetenschapper die met andere wetenschappers een serieus onderwerp kwam bediscussiëren dat voor iedereen van groot belang was. Hij was niet van mening dat wat zij daar bespraken ook maar enige effect zou hebben op de situatie in het Midden-Oosten of zelfs maar op elkaars opinie. Lewis noemde in dit debat het gevaar van analogieën tussen het Westen en het Oosten. Ook gaf hij toe dat er in het Westen stereotypingen bestaan van moslims, maar deze moeten niet worden tegengegaan door negatieve (tegenovergestelde) stereotypingen. Said ging daarop harder in de aanval en vroeg zich af waarom Lewis en andere academici zich nog steeds voordeden als onpartijdig of experts, terwijl zij in werkelijkheid vijandig waren tegenover de religie en cultuur van islam. Deze academici waren namelijk voor het grootste deel verantwoordelijk voor de misrepresentatie van het Midden-Oosten in de media.¹¹⁴ Ook tijdens dit debat werden Lewis en Said het niet eens en is weer duidelijk de tegenstelling te zien tussen wat de confronterende- en accommoderende school genoemd kan worden.

Naast de rol van de media was ook het buitenlands beleid van de Verenigde Staten in de MESA een twistpunt. Veel wetenschappers waren het niet eens met het actieve beleid dat de V.S. voerde vanaf de jaren tachtig in voornamelijk Irak. Het gevoel leefde namelijk dat deze acties eerder vrede, democratisering en andere vooruitgang in de weg stonden dan dat het bevorderend was. Tijdens de Koude Oorlog werkten nog veel wetenschappers in opdracht van de overheid, maar vanaf halverwege de jaren tachtig werden er vooral binnen de MESA steeds minder beurzen geaccepteerd die van het Amerikaanse ministerie van defensie afkwamen. Het was volgens Lockman niet zo dat academici ineens onwillig waren

¹¹⁴ “The MESA debate: scholars, the media, and the Middle East”, *Journal of Palestine studies* 16, 2 (1987) 85-104.

geworden om hun kennis met de overheid te delen. Hij schrijft: “It is rather that the shared vision of the world, and of the place of the United States within it, that had once linked the world of academia with the world of policymaking had faded, and many scholars no longer spoke the same language as policymakers”.¹¹⁵ Lewis werd hierdoor een uitzondering in de academische wereld. Hij sprak, zoals later uitgebreider wordt aangetoond, juist wel de taal die beleidsmakers wilde horen. Hij vulde vanaf het begin van de jaren negentig als het ware het vacuüm dat door de andere academici was achtergelaten.

Na 9/11 bleek dat er een aantal academici, waaronder Lewis, klaarstonden om hun advies aan de Amerikaanse regering te geven en dat zij door deze door deze neoconservatieve regering ook gehoord werden. Lewis vormde samen met onder andere Daniel Pipes, Martin Kramer en Fouad Ajami een groep academici die niet in de veronderstelling was, zoals zoveel van de MESA collega’s, dat historici niet tevens adviseurs voor de overheid konden zijn. Daartegenover was er ook een grote groep academici die meer de leer van Said volgde en niet in dienst wilde zijn van de overheid. Er kwam een steeds grotere beweging op gang tegen deze “accommoderende” of “linkse” wetenschappers op de universiteiten. Deze beweging groeide, ook door de verslaggeving in de media, uit tot een ware campagne vanuit de neoconservatieve kant tegen de MESA. Uiteindelijk leidde de campagne in 2007 tot de oprichting van *The association for the study of the Middle East and Africa* (ASMEA). Hierin vormde een aantal kleinere groepen samen een oppositie tegenover de MESA. Lewis was hier de voorzitter van met Fouad Ajami als vice-voorzitter. Hoewel de MESA leden zich al langere tijd distantieerden van de Amerikaanse regering vond ASMEA de MESA te gepolitiseerd.¹¹⁶ De ASMEA vond zichzelf “a non-partisan, non-profit organization that promotes the highest standards of academic research and teaching”.¹¹⁷ Toch zitten er in de raad van ASMEA ook de gepensioneerde politici Leslie H. Gelb en George P. Shultz die in meerdere republikeinse regeringen hebben gewerkt en haast geen academische achtergrond hebben in Midden-Oosten studies.

Er was dus een polarisatie opgetreden tussen academici die de inval in Irak door de Bush regering hadden gesteund en een groep die dit niet deed. Zowel ASMEA als MESA zeggen onpartijdig te zijn, maar lijken in de praktijk gelieerd te zijn aan respectievelijk de

¹¹⁵ Lockman, *Contending visions of the Middle East*, 242-245.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ www.asmeascholars.org

neoconservatieve of republikeinse partij en de democraten. Doordat de aanslagen van 9/11 het politieke en academische klimaat zo hadden veranderd, werd Lewis uit zijn isolement in de academische wereld gehaald en weer omringd met gelijkgestemden. Deze beweging was in feite al in jaren negentig gestart, maar floreerde begin eenentwintigste eeuw. Toch was Lewis na de oprichting van ASMEA nog niet erg hoopvol gestemd over studies naar het Midden-Oosten. Volgens hem werd de vrijheid om te schrijven over islam beperkt door postmodernisme, politieke correctheid en multiculturalisme. Tegelijkertijd was ook aan de andere kant van het academische spectrum bezorgdheid te zien over de vrijheid in onderzoek. Bij de MESA leden kwam de dreiging sinds 9/11 van ideologische krachten van buiten de universiteit. Op de universiteiten voelde de “accommoderende” onderzoekers zich niet meer vrij om te schrijven wat zij belangrijk vonden. Dit had invloed op de aanstellingen op universiteiten en daardoor ook op onderzoekskeuzes.¹¹⁸

Het einde van de ambtstermijn van president Bush heeft de polarisatie nog niet opgelost. Nog steeds is er sprake van verdeeldheid binnen de academische wereld op het punt van studies naar het Midden-Oosten. Dit is bijvoorbeeld te zien in een interview in NRC Handelsblad met Esposito over zijn boek *Who speaks for Islam*, dat gebaseerd is op Gallups peilingen.¹¹⁹ Esposito werd in het interview gevraagd hoe hij dacht over Lewis’ theorie dat toekomst van het Midden-Oosten afhangt van de krachtmeting tussen aanhangers van een islamitische theocratie en voorstanders van een liberale democratie. Esposito reageerde hierop met: “Lewis geeft daarmee blijk van een onwetendheid die je eerder zou verwachten bij politici als Donald Rumsfeld” en “Lewis is historicus en als hij over geschiedenis schrijft, komt hij met concrete onderzoeksresultaten. Maar als hij over het heden spreekt, debiteert hij opvattingen zonder enige empirische onderbouwing”. Volgens Esposito is de tegenstelling in het Midden-Oosten er namelijk vooral een tussen seculier autoritarisme en democratisering. Uit de peilingen in het Midden-Oosten bleek namelijk dat de bevolking graag meer democratische elementen zag, maar dat ze ook religieuze waarden een plek willen geven in de samenleving.¹²⁰ Uit een recent interview met Lewis en *The Jerusalem Post* werd duidelijk waarom hij zijn werk nooit op peilingen heeft gebaseerd in plaats van op oude bronnen. In reactie op de uitslag van een Pew peiling zei hij namelijk; “People don’t tell the

¹¹⁸ Richard Byrne, “Kicking Up Sand in Middle-East Studies”, *Chronicle of Higher Education* 54, 35 (2008).

¹¹⁹ Gallup is een organisatie die onderzoekt wat de houdingen zijn van bevolkingsgroepen tegenover allerlei politieke, sociale of economische zaken.

¹²⁰ NRC Handelsblad, sectie wetenschap (24 oktober 2009).

truth when they're being asked questions.”¹²¹

Toch is wel er wat veranderd in de verhouding tussen de wetenschappers van MESA en die van ASMEA. In de tijd dat George W. Bush president was, waren vooral de ideeën van Lewis populair in de regering. Zo vertelde Esposito dat de Gallups peiling weinig invloed had in het Witte Huis ten tijde van Bush, maar dat het wel goed ontvangen was door andere academici die het niet eens waren met het neoconservatieve wereldbeeld. Neocon-ideologen zoals Paul Wolfowitz waren niet geïnteresseerd in de peilingen. In de nieuwe regering hebben de peilingen volgens Esposito echter wel invloed, omdat deze regering zich niet inlaat met vooringenomen standpunten. Barack Obama zou zelfs elementen uit het boek *Who speaks voor Islam* hebben gebruikt bij de toespraak in Cairo, aldus Esposito.¹²²

Politiek bleek dus ook in de academische wereld een grote rol te spelen. Vanaf het moment dat Edward Said in 1978 de nauwe relatie tussen oriëntalistiek en politiek bekritiseerde bleef dit een cruciaal punt onder wetenschappers. Het maakte dat veel academici zich distantieerde van de politiek om de schijn van partijdigheid te voorkomen. Dit was bij Lewis niet het geval. Hoewel hij hierdoor fel bekritiseerd werd voelde hij zich in de Verenigde Staten sterk aangetrokken tot de politiek en ging er uiteindelijk ook een grote rol in spelen.

¹²¹ David Horowitz, “A mass expression of outrage against injustice” *jpost* (25 februari 2011).

¹²² NRC Handelsblad, sectie wetenschap (24 oktober 2009).

Hoofdstuk 3: Lewis als politiek adviseur

Lewis invloed op het politieke klimaat van de Verenigde Staten

De kritiek die oriëntalistena vanaf de jaren tachtig kregen dat hun werk nauwe banden zou hebben met de politiek had in het geval van Lewis zeker goede gronden. Dit betekende echter niet dat hij daarmee ook in dienst stond van het nieuwe imperialisme van de westerse landen, zoals Said hem wel verweet. Al van het begin van zijn carrière als historicus was Lewis geïnteresseerd in het politieke beleid van de Verenigde Staten dat hij als voorloper van het Westen zag. Daarnaast was Lewis zeer betrokken bij de ontwikkelingen in het moderne Midden-Oosten. De rode draad in Lewis' werk was dat hij enerzijds hoopte op democratisering van het Midden-Oosten, maar dat hij anderzijds de zelfstandigheid van de regio ook heel belangrijk vond. Dit laatste veranderde in 1990 toen er een grote ommezwaai plaatsvond in Lewis denken over het westerse beleid in het Midden-Oosten en Lewis zijn ideeën ook kenbaar maakte aan de zittende regeringen. Al ver voor deze tijd probeerde Lewis via zijn publicaties de politiek te beïnvloeden en ging zijn werk als historicus samen met de moderne politiek.

Politieke adviezen in Lewis' publicaties

Nog voordat Lewis echt kon beginnen aan zijn carrière als historicus was hij werkzaam voor de regering. Dit was niet geheel uit eigen keuze, maar omdat de Tweede Wereldoorlog was uitgebroken en Lewis zich in dienst stelde van de Britse overheid. Dit is niet heel uitzonderlijk aangezien van iedereen werd gevraagd om bij te dragen aan de verdediging van hun land. Daar Lewis als academicus meer kon bijdragen dan als militair was het ook niet vreemd dat hij zijn competenties in taal en geschiedenis inzette ter ondersteuning van de inlichtingendienst. Het bleef hier echter niet bij en ook na de oorlog zijn in Lewis' publicaties regelmatig adviezen terug te vinden op het gebied van buitenlands beleid.

Lewis was vanaf de jaren vijftig zeer betrokken bij de gevolgen die de opkomst van het communisme en de Koude Oorlog hadden voor het Midden-Oosten. In 1954 zette hij in het artikel 'Communism and Islam' uiteen in hoeverre communisme en islam verenigbaar waren. In dit artikel schreef hij dat parlementaire democratie zoals in het Westen naar zijn idee het beste systeem was, ondanks enkele tekortkomingen. Het was echter wel het moeilijkste stelsel om te bewerkstelligen. Parlementaire democratie was dus ook eerder de

uitzondering dan de regel en daarom wilde Lewis het niet laten overkomen dat dit naast communisme de enige mogelijkheid was. Volgens Lewis kon een andere vorm van regeren, die beter was aangepast aan de traditie van het land, ook een goede mogelijkheid zijn. In dit artikel riep Lewis niet op tot politieke actie vanuit Europa tegen het oprukkende communisme, maar moest islam zelf weerstand bieden tegen communisme. Europa kon alleen proberen de westerse ideeën en idealen zo positief mogelijk over te brengen: “We can do no more than refrain from offering impediments.”¹²³

In 1957 herhaalde Lewis het advies aan het Westen van non-interventie in het Midden-Oosten. In de jaren vijftig waren de landen in het Midden-Oosten volgens Lewis in een overgangscrisis, omdat zij onafhankelijk waren geworden van Europese koloniale naties. Hoewel de crisis voor een deel door het Westen was veroorzaakt moesten de problemen volgens Lewis door de bevolking zelf worden opgelost. Het enige wat het Westen kon doen was de eigen belangen veiligstellen en mogelijk materiële hulp verlenen. “Apart from that, let us watch and wait, do little and say less, and hope that in time the peoples of the Middle East may find their own way back to stability and health.”¹²⁴

Waarom het Westen weinig kon ondernemen in het Midden-Oosten legde Lewis uitgebreider uit in het boek *The Middle East and the West* uit 1964. De problemen in het Midden-Oosten waren grotendeels gecreëerd door invloeden vanuit het Westen. Ze waren vooral veroorzaakt door economische, politieke en sociale ontwrichtingen die weer een gevoel van culturele minderwaardigheid tot gevolg hadden. Omdat deze nationale problemen echter moeilijk te bespreken waren, werd de aandacht in het Midden-Oosten volgens Lewis gevestigd op internationale politieke onenigheden met het Westen. Het conflict met Israël en de aanhoudende westerse invloed droegen bijvoorbeeld voor een groot deel bij aan de sterke antiwesterse gevoelens. Door deze gevoelens was het moeilijk hulp te bieden, omdat deze, uit de handen van het Westen, als negatief werd ervaren. Zo kon het steunen van een nationale leider er juist toe leiden dat hij minder populair werd bij de bevolking. De pogingen daartoe moest het Westen daarom ook staken volgens Lewis. Antiwesterse gevoelens maakten het volgens Lewis dus onmogelijk om veel meer te ondernemen in het Midden-Oosten dan het verlenen van verholde economische of

¹²³ Bernard Lewis, “Communism and Islam”, *International Affairs* 30, 1 (jan. 1954) 1-12.

¹²⁴ Bernard Lewis, “The Middle East in World Affairs”, in: *From Babel to dragomans*, 238.

technologische hulp.¹²⁵ Lewis gaf in de jaren zestig dus al aan dat het anti-Amerikanisme universeel was onder moslims en dat hier eigenlijk weinig aan te doen was behalve de bevolking in het Midden-Oosten niet nog verder te agiteren.

Het idee van volledige non-interventie hield bij Lewis uiteindelijk niet aan. Al begin jaren zeventig was Lewis van mening dat een passieve houding alleen niet meer de beste manier was om het Midden-Oosten te helpen. Dit kwam vooral doordat Lewis' idee van zelfontplooiing van het Midden-Oosten alleen zou werken onder de voorwaarde dat de niet-westerse wereld zich ook niet in de politiek van de regio zou mengen, iets wat niet op bleek te gaan vanaf het moment dat de Koude Oorlog een steeds grotere rol gingen spelen. In 1971 woonde Lewis nog in Londen, maar was hij blijkbaar al bekend genoeg in de Verenigde Staten om door de *Subcommittee on National Security and International Operations of the Committee on Government Operations United States Senate* naar zijn expertise gevraagd te worden. Het uittreksel van wat Lewis tegen dit comité vertelde, is als het artikel 'Conflict in the Middle East' uitgegeven. Hierin is te zien hoe Lewis van het idee begon af te stappen dat Amerika geen actie moest ondernemen in het Midden-Oosten. De bespreking ging over de motieven en interesses van de Sovjet Unie in het Midden-Oosten en hoe de V.S. zou moeten reageren op Sovjet beleid. Het hoofdonderwerp was het conflict tussen de Arabische landen en Israël. Hoewel het nog voor de Jom Kippoer oorlog van 1973 was, verkeerde Israël sinds de Zesdaagse Oorlog van 1967 nog steeds in een conflict situatie met de Palestijnse bevolking en de Arabische buurlanden. Lewis stelde, zoals hij ook in veel andere artikelen heeft gedaan, dat het conflict op zich van weinig internationaal belang was, maar dat het door de bemoeienis van de twee strijdende supermachten veel groter was geworden. Hij was het niet eens met het idee dat in de media was ontstaan van de V.S. en de Sovjet Unie als rechters of advocaten en wilde dit daarom uit de wereld helpen. Deze landen waren volgens hem vooral met hun eigenbelang bezig en konden daardoor geen objectieve rol spelen. De belangrijkste adviezen die hij de V.S. wilde geven waren dat ze vooral geen zwakte moesten tonen en duidelijk moesten maken wie vrienden en vijanden waren. Actie is niet altijd beter dan afwachten, maar dit betekent niet dat de V.S. geen grenzen hoeft te stellen aan de acties van de Sovjet Unie in het Midden-Oosten.¹²⁶

In dit artikel adviseert Lewis in tegenstelling tot zijn adviezen in de jaren vijftig dat

¹²⁵ Bernard Lewis, *The Middle East and the West* (Bloomington 1964) 136-140.

¹²⁶ Bernard Lewis, "Conflict in the Middle East", *Survival* 13, 6 (jun. 1971) 192- 198.

inmenging in het Midden-Oosten op onder andere het gebied van het Arabisch-Israëliësch conflict wenselijk was. Dit deed hij niet omdat hij dacht dat de hulp van Amerika de regio zou kunnen helpen, maar meer om te voorkomen dat de Sovjet-Unie er hegemonie zou ontwikkelen. De Koude Oorlog was dus steeds de hoofdzaak waardoor het conflict in het Midden-Oosten ondergeschikt raakte. Dit leek ook voort te komen uit het feit dat Lewis dacht dat het conflict zich wel vanzelf zou oplossen als de grootmachten de conflicterende landen niet meer voor hun eigenbelang zouden gebruiken, maar zich juist voor vrede in zouden zetten. Volgens Lewis zouden zowel de Arabieren als de Israëliërs de strijd tegen de ander zonder hulp van buitenaf nooit kunnen winnen. Het conflict zou wel nog een tijd aanhouden, maar uiteindelijk zouden ze zich dit realiseren. In 'Settling the Arab-Israeli conflict' schreef Lewis: "Increasingly, both sides show signs of disillusionment with ideological mystiques and of doubt about the attainability or even the desirability of some of the aims which they have been pursuing."¹²⁷ Deze voorspelling bleek echter nooit uit te komen, ook niet nadat de invloed van de Koude oorlog in de jaren negentig verdwenen was.

In 1977 schreef Lewis dat als de V.S. zich wel zou inzetten voor vrede, dit kon doen door het proces te begeleiden. Beide partijen liepen namelijk grote risico's door aan zo'n vredesproces te deel te nemen en waren daarnaast intern politiek verdeeld. Lewis schreef: "It is here that the United States would best be able to play a role by insuring that the risk is not excessive and the counterpart adequate."¹²⁸ Lewis ging er verder niet op in waar dit in de praktijk op neer zou komen. Anders dan de kritiek van de post-oriëntalist uit die tijd kwam Lewis dus op voor vrede tussen de landen in het Midden-Oosten en niet zozeer voor de belangen van de westerse staten.

In zijn publicaties uit de jaren vijftig, zestig en zeventig is duidelijk te zien dat Lewis altijd al politiek betrokken was bij het Midden-Oosten en zich dus niet alleen bezighield met de geschiedenis van de regio. Vooral de Koude Oorlog en het, volgens hem, daarmee in verband staande conflict tussen Israël en de Arabische landen waren voor hem belangrijk. Zijn politieke advies was er vooral een van non-interventie. In de jaren tachtig begon Lewis over Israël en zijn bevolking te schrijven zonder ook de Koude Oorlog erbij te betrekken. Deze publicaties gingen vooral over de joodse geschiedenis, maar volgens Peter Waldman van de *Wall Street Journal* raakte hij ook steeds meer betrokken bij de actuele politiek van

¹²⁷ Bernard Lewis, "Settling the Arab-Israeli conflict", *Commentary* 63, 6 (jun. 1977) 50-56, 53.

¹²⁸ Lewis, "Settling the Arab-Israeli conflict", 56.

Israël. Hij schreef: “Mr. Lewis began spending months at a time at the Dayan Center at Tel Aviv University in the 1980s. He became the confidant of successive Israeli prime ministers, including Ariel Sharon.”¹²⁹ Dit was in de tijd dat Israël steeds negatiever in het nieuws kwam en Lewis zich daarom misschien genoodzaakt voelde om de daden van het land te verdedigen.

Het feit dat Lewis joods is en zich bezig houdt met het Midden-Oosten leek voor veel academici al een goede reden om aan te nemen dat hij zich voor Israëlische belangen inzet en dus ook tegen Palestijnse. Eén van de manieren waarop hij dit zou hebben gedaan was via het tijdschrift *Commentary*. Het tijdschrift zou namelijk vanaf halverwege de jaren zeventig de uitdrager van joods neoconservatisme zijn geweest. In het tijdschrift werd zeer pro-Israëliësch en pro-Amerikaans geschreven en tegen islamitisch fundamentalisme en terrorisme. De artikelen die hierin verschenen, legden volgens Lockman de ideologische basis die uiteindelijk bijdroegen aan het ontwikkelen van het Midden-Oosten beleid van George W. Bush’ regering.¹³⁰ Lewis’ artikelen zoals ‘The Palestinians and the PLO: A historical approach’ (1975), ‘The return of Islam’ (1976) en ‘Settling the Arab-Israeli conflict’ (1977), zouden dus met pro-Israëliësch doeleinden geschreven zijn. Volgens Kathleen Christison bevorderde Lewis met het artikel ‘The Palestinians and the PLO’ het idee dat de Palestijnen historisch gezien geen echte gronden hadden voor hun claim op het land, aangezien de grenzen ervan voor het Britse Mandaat helemaal niet bestonden. Hij deed dit op een zeer subtiele manier waardoor mensen vergaten dat hetzelfde voor Israël gold.¹³¹ Lewis hield volgens haar dus alleen maar de schijn van objectiviteit op, terwijl hij eigenlijk een duidelijke agenda had.¹³² Het is moeilijk te achterhalen wie er nu een vertekend beeld geeft: Lewis door zijn geveinsde objectiviteit of zijn critici door hun zeer selectieve en soms zelfs onjuiste quotes. Antony Sullivan vroeg zich af wat de rol van Lewis nu in werkelijkheid was binnen de Israëlische lobby in zijn recensie van het boek *The Israel lobby and U.S. foreign policy* (2007). Hoewel Lewis misschien een pro-Israëliësch spreker was, dacht Sullivan niet dat hij hiervoor ook betaald werd uit Amerikaanse of Israëlische bronnen. Lewis moest volgens hem eerder gezien worden als een “fellow-traveler” van de Israëlische lobby dan een “card-carrying

¹²⁹ Peter Waldman, “Power and Peril: America's Supremacy and Its Limits”, *Wall Street Journal* (3 feb. 2004).

¹³⁰ Lockman, *Contending visions of the Middle East*, 174-175.

¹³¹ Kathleen Christison, *Perceptions of Palestine: Their influence on U.S. Middle East policy* (Berkeley 1999) 154.

¹³² Bernard Lewis, “The Palestinians and the PLO: A historical approach”, *Commentary* 59,1 (jan. 1975) noot 45.

member”.¹³³

Israël was al een belangrijk onderwerp voor Lewis, maar dit versterkte in de jaren tachtig. Hoewel hij door veel critici beschreven werd als iemand die zich alleen interesseerde voor de Israëlische en zionistische belangen, was in zijn publicaties een veel gematigder beeld te zien. Ook zijn publicaties in *Commentary* bleven genuanceerd en vooral analyserend. Zoals eerder beschreven, gaf hij wel aan hoe het conflict met de Arabische landen mogelijk kon worden opgelost, maar hij vermeed de toevoeging dat Amerika zich hierin moest mengen. Zijn ideologie was wel terug te vinden in het juist ontbreken van beschrijvingen van de agressieve daden die Israël had begaan. Na de jaren tachtig begon de nog redelijk objectieve houding van de historicus echter te veranderen.

1990: het keerpunt

In de jaren negentig gebruikte Lewis zijn artikelen steeds meer om zijn mening over actuele politieke en militaire vraagstukken te uiten. Hoewel hij in de artikelen meestal geen expliciet advies gaf, was het wel duidelijk wat zijn standpunten waren. Opvallend is dat hij compleet van gedachten leek te zijn veranderd over de rol die het Westen zou moeten spelen in het Midden-Oosten in vergelijking met de decennia ervoor. Waar hij eerst betoogde dat non-interventie de beste aanpak was, propageerde hij in de jaren negentig een beleid van direct en actief ingrijpen. Hij leek zelfs van mening dat de jaren van passief toekijken ertoe hadden geleid dat leiders in het Midden-Oosten dachten dat er geen repercussies uit de internationale gemeenschap meer zouden komen en ze dus de vrije hand hadden. Zo schreef Lewis direct na de annexatie van Koeweit door Saddam Hoessein in 1990: “If Saddam Hussein succeeds in his gamble, the United Nations, already devalued, will follow the defunct League of Nations into ignominy. The world will belong to the violent and ruthless, and we shall all be on the way to a Third World War.”¹³⁴ De annexatie van Koeweit door Saddam Hoessein en de dreiging die dit veroorzaakte voor Israël lijken in Lewis een omslagpunt te hebben veroorzaakt waardoor hij niet meer van mening was dat het Midden-Oosten het wel alleen af kon. Irak stond hierdoor ook veel vaker centraal in zijn schrijven over het Midden-Oosten.

¹³³ Antony T. Sullivan, “The Israel lobby and U.S. foreign policy”, Bookreview op www.mepc.org (2007).

¹³⁴ Bernard Lewis, “Not everybody hates Saddam”, in: *From Babel to Dragomans*, 356.

Lewis had in 1990 niet alleen door middel van publicaties de mogelijkheid om zijn ideeën over te brengen op de regering van Bush Sr.. Dit bleek onder andere uit de toespraak van Dick Cheney ter ere van Lewis op zijn negentigste verjaardag in 2006. Cheney, die tijdens de Golfoorlog minister van defensie was, bedankte Lewis voor zijn uitstekende advies na de inval van Hoessein in Koeweit, maar ook na 2001. Volgens Cheney kreeg hij een in 1990 verschillende adviezen van een grote groep experts, maar geen enkele analyse van het Midden-Oosten was zo goed als die van Lewis. Dit was de eerste keer dat Cheney Lewis ontmoette, maar hij besloot op dat moment om in contact te blijven met Lewis en zijn werk te volgen.¹³⁵ Cheney deelde de mening van Lewis dat de acties van Saddam Hoessein in Koeweit ontoelaatbaar waren. Nadat bleek dat diplomatieke druk niet werkte, verdreven de coalitietroepen uit 28 landen de Irakese troepen uit Koeweit. Deze troepen stopten voor de grens met Irak, omdat Bush en zijn adviseurs vreesden dat als zij Saddam Hoessein zouden verwijderen er een nog grotere bedreiging voor terug zou komen in de vorm van islamitisch fundamentalisten.¹³⁶ Nadat Irak VN resoluties aanvaarde, werd er dus besloten tot een staakt-het-vuren. Na de oorlog bleef de VN wel controleren of er geen massavernietigingswapens waren in Irak en of Hoessein zich, onder de dreiging van sancties, wel aan de gemaakte afspraken hield. Hoewel Lewis in het verleden zelf ook had gewaarschuwd voor de opkomende macht van fundamentalistische moslims in het Midden-Oosten was hij het er toch niet mee eens dat dit zou betekenen dat Saddam Hoessein dictator kon blijven. In 1991 schreef Lewis dat de afspraken tussen de VN en Saddam Hoessein geen zichtbaar effect hadden gehad in Irak; zowel in hun privéleven als bij het ontwikkelen van massavernietigingswapens werd de heersende elite niet belemmerd door de sancties. In dit artikel gaf Lewis ook toe dat het democratiseren van de regio misschien onwaarschijnlijk leek, maar dat helpen van dictators om de regio stabiel te houden ook geen oplossing was. Hij gaf wederom geen expliciet advies, maar uit zijn woordgebruik werd duidelijk wat hij de betere keuze vond. Zo vroeg hij: “Should we give at least moral support to those who share our ideals and aspirations, and seek a better, freer life for their peoples, or should we become known as the cynical accomplices of whatever tyrant, however odious, is willing for a time to serve our purposes while we serve his?”¹³⁷

¹³⁵ World Affairs Council, *Islam and the West conference* (1 mei 2006). Te zien op http://fora.tv/2006/05/01/Islam_and_the_West_Conference.

¹³⁶ Michael Schaller, *Right Turn: American life in the Reagan-Bush era, 1980-1992* (New York 2007) 110-111.

¹³⁷ Bernard Lewis, “What Saddam wrought”, In: *From Babel to dragomans*, 363.

De ontmoeting met Cheney lijkt het eerste directe contact te zijn tussen Lewis en de neoconservatieve stroming. En vanaf dat moment komen de ideeën van Lewis en neoconservatieve politici steeds meer overeen. Dit kwam niet alleen door een omslag in Lewis' denken, maar ook doordat de neoconservatieven een nieuwe weg in geslagen waren. Neoconservatisme had zijn oorsprong in de jaren zeventig, maar was toen nog niet geïnteresseerd in het Midden-Oosten. De stroming was ontstaan uit een groep linkse intellectuelen die teleurgesteld waren in het liberalisme en onder leiding van Irving Kristol een nieuwe inhoud gaf aan het conservatisme.¹³⁸ Hoewel zij in eerste instantie niet aan een inval in het Midden-Oosten dachten, vonden de neoconservatieven het wel belangrijk dat Amerika militair gezien zijn kracht liet zien. Dit gevoel had vooral zijn oorsprong in de nederlaag bij de oorlog in Vietnam. De neoconservatieve standpunten konden worden samengevat met: "The United States should build up its military power, regain popular support for the armed forces and advance democratic ideals in such a way as to confront and, where possible, overwhelm its leading adversaries."¹³⁹ Ook voor Lewis was het vanaf 1990 tijd geworden dat de V.S. meer daadkracht toonde. Hij was nu vóór militair ingrijpen in het Midden-Oosten en het verwijderen, of in ieder geval stoppen met steunen, van dictatoriale regimes. Veel van de neoconservatieve politici, die al vanaf de jaren zeventig het idee hadden dat Amerika zich weer militair moest profileren, kwamen ook in beide Bush regeringen terug. Volgens James Mann noemde deze groep politici, die bestond uit Dick Cheney, Colin Powell, Condoleezza Rice, Paul Wolfowitz, Richard Armitage, Donald Rumsfeld, zichzelf de "Vulcans" naar de Romeinse god van het vuur.¹⁴⁰ Volgens de politieke journalist Jacob Weisberg was Lewis de grote denker achter de theorieën van onder andere Wolfowitz en sinds de jaren negentig een vriend van Cheney.¹⁴¹

De aanslagen op de World Trade Centre in New York in 1993 door radicale islamisten had voor het eerst islamitisch terrorisme naar Amerikaanse bodem gebracht.¹⁴² Toch werd tijdens Clintons regering van 1993 tot 2000 directe interventie in het Midden-Oosten op een laag pitje gezet. De reden hiervoor was volgens Lewis dat de wens van het Amerikaanse volk

¹³⁸ Bruce J. Schulman en Julian E. Zelizer (eds), *Rightward bound: Making America conservative in the 1970s* (Cambridge 2008) 159-160.

¹³⁹ James Mann, *Rise of the Vulcans: The history of Bush's war cabinet* (New York 2004) xii-xiii.

¹⁴⁰ Mann, *Rise of the Vulcans*, xi-xii.

¹⁴¹ Jacob Weisberg, *The Bush tragedy* (New York 2008) 204.

¹⁴² Maria do Céu Pinto, *Political Islam and the United States: A study of U.S. policy towards Islamist movements in the Middle East* (Reading 1999) 8.

was dat na de Golfoorlog geen troepen meer gestuurd zouden worden naar het Midden-Oosten.¹⁴³ Belangrijker was waarschijnlijk nog de wil van de democratische regering die niet weer in een oorlogssituatie terecht wilde komen. Lewis en de neoconservatieven bleven echter vasthouden aan het idee dat het regime van Saddam Hoessein omver geworpen moest worden. Een open brief aan president Clinton uit 1998 liet zien hoe en waarom zij dit wilden. Lewis en een aantal andere personen waaronder enkele van de “Vulcans”, zoals Richard Armitage, Donald Rumsfeld en Paul Wolfowitz, hadden deze brief ondertekend. Veel van de ondergetekenden zouden in 1990 in het *Committee for Peace and Security in the Gulf* hebben gezeten dat het beleid van de toenmalige president steunde die het verwijderen van Hoessein uit Koeweit bewerkstelligde. Ze waren ontevreden dat Saddam Hoessein zeven jaar later nog steeds in Irak regeerde. Irak was volgens de schrijvers deze brief een gevaar, omdat er in het land massavernietigingswapens waren en Saddam Hoessein die ook kon gebruiken tegen de Iraakse bevolking. Een gedwongen verandering van het regime was de enige oplossing, omdat Saddam Hoessein op geen enkele andere manier zou vertrekken. In de brief stond ook door middel van een vrij gedetailleerd stappenplan hoe een nieuw regime tot stand moest komen. Ook waren zij er zeker van dat Saddam Hoessein niet door zijn bevolking gesteund werd en dat het land rijp was voor een opstand.¹⁴⁴

Naast het gevaar van massavernietigingswapens kreeg eind jaren negentig ook de meer ongrijpbare dreiging van terrorisme vorm met de tekst van Osama bin Laden in 1998: “Declaration of the World Islamic Front for Jihad against the Jews and the Crusaders”. Het Westen moest zich volgens Lewis natuurlijk op elke manier die mogelijk was verdedigen tegen terrorisme. Het kon bij het bedenken van een tactiek geen kwaad om ook te kijken naar de krachten die achter de jihad zitten.¹⁴⁵

Al voor 9/11 en voordat George W. Bush president werd, bleken Lewis en de neoconservatieve “Vulcans” dus al een vrij duidelijke agenda voor het Midden-Oosten te hebben. Voor hen was de tijd van *containment* voorbij en was er hardere actie nodig. Zij hadden alleen onder Clinton nog niet de stem in de politiek en ook onder de Amerikaanse bevolking was er nog geen brede steun voor militaire acties.

¹⁴³ Lewis, Bernard, “Rethinking the Middle East”, *Foreign affairs* 71, 4 (1992) 99-119, 108.

¹⁴⁴ “Neocons to Clinton: Launch War on Iraq (1998)”, geraadpleegd op www.juancole.com/2007/06/neocons-to-clinton-launch-war-on-iraq.html

¹⁴⁵ Lewis, Bernard, “License to kill: Usama bin Laden’s declaration of Jihad” *Foreign affairs* 77, 6 (nov. 1998) 14-19.

De oorlog in Irak

Toen George W. Bush president werd, stelde hij een team van de politici en adviseurs samen waarvan de meesten ook onder zijn vader hadden gewerkt op het gebied van buitenlands beleid. Volgens Mann had Bush zelf nauwelijks ervaring met buitenlandse politiek voordat hij president werd en was hij dus voor een groot deel afhankelijk van zijn “Vulcans” op dit gebied. Dit vergrootte het belang van de adviseurs en maakte de rol van Bush eigenlijk tot een ondersteunende in plaats van andersom.¹⁴⁶ Al vrij snel na 9/11 werd Lewis door vicepresident Cheney uitgenodigd. Lewis zou tijdens lunches en een seminar zijn advies hebben gegeven over de situatie in het Midden-Oosten.¹⁴⁷ Niet alleen sprak Lewis regelmatig met de vicepresident, maar volgens Cheney had Lewis ook regelmatig contact met president Bush.¹⁴⁸

Wat er precies gezegd is tijdens de bijeenkomsten tussen Lewis en politieke leiders als Cheney en Bush is moeilijk te achterhalen. De journalist Peter Waldman deed in 2004 voor de *Wall Street Journal* onderzoek naar Lewis’ rol in de regering Bush. Hij heeft geprobeerd Lewis over dit onderwerp te interviewen, maar die wilde niet over zijn officiële contacten spreken. Hoewel Waldman het moeilijk kan bewijzen, is hij er wel zeker van dat Lewis’ ideeën, die hij de “Lewis doctrine” noemt, doorslaggevend waren bij het maken van beslissingen in het Witte Huis. Waldman schrijft:

“As mentor and informal adviser to some top U.S. officials, Mr. Lewis has helped coax the White House to shed decades of thinking about Arab regimes and the use of military power. Gone is the notion that U.S. policy in the oil-rich region should promote stability above all, even if it means taking tyrants as friends. Also gone is the corollary notion that fostering democratic values in these lands risks destabilizing them. Instead, the Lewis Doctrine says fostering Mideast democracy is not only wise but imperative.”¹⁴⁹

Lewis zou dus verantwoordelijk zijn voor de ommezwaai in de Amerikaanse politiek wat betreft buitenlands beleid. Het was in ieder geval zeker dat Lewis belangrijke contacten had en dat zij een groot belang hechtten aan Lewis’ ideeën. Zo zei Wolfowitz ter ere van Lewis’ verjaardag in 2002: "Bernard has taught how to understand the complex and important

¹⁴⁶ Mann, *Rise of the Vulcans*, xvi-xix.

¹⁴⁷ Elliot, Michael, “Bernard Lewis: Seeking the roots of Muslim rage”, *Time* 163, 17 (apr. 2004) 103.

¹⁴⁸ World Affairs Council, *Islam and the West conference* (1 mei 2006).

¹⁴⁹ Waldman, “Power and Peril”.

history of the Middle East, and use it to guide us where we will go next to build a better world for generations to come."¹⁵⁰

Hoewel het dus moeilijk te achterhalen is wat Lewis precies in Washington besproken heeft, kunnen zijn ideeën wel achterhaald worden uit zijn publicaties. Zo schreef hij direct na de aanslagen dat de terroristen waarschijnlijk dachten dat Amerika toch niets terug zou doen, omdat het bang was om geweld te gebruiken. Het belangrijkste op dat moment was dat de regering bewees dat dit niet het geval was en dat de V.S. een duidelijke positie in kon nemen. Ook noemde Lewis meteen Saddam Hoessein als een agitator in de regio waar alle buurlanden van af wilden, maar waar ze Amerikaanse steun voor nodig hadden.¹⁵¹

In november 2001 beschreef Lewis in 'The Revolt of Islam' uitgebreider waar de haat tegen Amerika vandaan kwam en wat er aan gedaan kon worden. Volgens hem had Osama bin Laden het gevoel dat Amerika slechts een "paper tiger" was. Voor bin Laden was de Sovjet Unie de sterkere supermacht en die hadden de moslims in Afghanistan al verslagen. Ook zei Lewis dat Saddam Hoessein in de politiek vaak ten onrechte niet werd genoemd als betrokkene in de aanslagen. Dit zou vooral voortkomen uit angst om hem aan te pakken. Daarnaast schreef hij dat er ook een grote groep mensen waren in het Midden-Oosten juist wel opkeken naar Amerika en dromen van vrijheid en democratie. Amerika zou tot dan toe weinig hebben gedaan om deze mensen te helpen.¹⁵²

In 2002 gaf Lewis in 'A time for toppling' aan dat het echt tijd was om het regime van Saddam Hoessein omver te werpen. Dit werd nu nog tegengehouden uit angst voor het destabiliserende effect dat het op de regio zou kunnen hebben. Volgens Lewis waren er onder politici ook ideeën om Hoessein te vervangen voor een mildere dictator. Hierdoor zou de bevolking die op de V.S. rekende zich verraden voelen en dat kon het anti-Amerikanisme versterken. Een democratie zou uiteindelijk veel beter zijn omdat democratieën onderling geen oorlog voeren. Dit doen ze volgens Lewis niet omdat het tegen de wil van het volk ingaat. Voor een dictatuur geldt juist het tegenovergestelde. Dus zei Lewis: "A regime change may well be dangerous, but sometimes the dangers of inaction are greater than those of action."¹⁵³

¹⁵⁰ Waldman, "Power and Peril" ..

¹⁵¹ Bernard Lewis, "We must be clear", in: *From Babel to dragomans*, 369-370.

¹⁵² Bernard Lewis, "The revolt of Islam", *New Yorker* 77 (nov. 2001).

¹⁵³ Bernard Lewis, "A time for toppling" (2002), in: *From Babel to dragomans*, 378-380.

Lewis bracht zijn ideeën van de mogelijkheid tot democratisering, het gevaar van massavernietigingswapens en het belang van een krachtvertoning van Amerika over op de neoconservatieve politici in de regering. Lewis werd in zijn adviezen ondersteund door andere leden van de “confronterende school”, zoals Fouad Ajami, die ook contact hadden met leden van de Amerikaanse regering. Zo haalde Cheney in 2002 Ajami aan in een toespraak en zei: “the Middle East expert professor Fouad Ajami predicts that after liberation, the streets in Basra and Baghdad are ‘sure to erupt in joy in the same way the throngs in Kabul greeted the Americans’”.¹⁵⁴ Volgens de neoconservatieve politici was het benadrukken van de dreiging van nucleaire, chemische en biologische wapens de beste weg om ook de Amerikaanse bevolking achter een aanval op Irak te krijgen. Al de ideeën die Lewis in artikelen had geuit kwamen overeen met wat Dick Cheney in 2003 vlak voor de oorlog in Irak zei in een interview met de NBC. In dit interview benadrukte Cheney het gevaar van alle wapens die Irak zou hebben en dat de V.S. al veel te lang het regime van Saddam Hoessein toestond. Het gevolg was volgens Cheney dat: “the impression has grown in that part of the world—I think Osama bin Laden believes this and I think Saddam Hussein did, at least up until 9/11—that they could strike the U.S. with impunity”. Cheney liet geen twijfel bestaan door wie hij beïnvloed was bij deze ideeën:

“Everything changed on 9/11 when we got hit here at home and we had a different president in place, who was bound and determined to go forward. And I firmly believe, along with, you know, men like Bernard Lewis, who’s one of the great, I think, students of that part of the world, that strong, firm U.S. response to terror and to threats to the United States would go a long way, frankly, towards calming things in that part of the world.”¹⁵⁵

Al in de zomer van 2002 waren zowel de neoconservatieve als de niet-neoconservatieve politici het er over eens dat er genoeg redenen waren voor een verandering van regime in Irak. Het was volgens Weisberg niet moeilijk om ook president Bush achter het plan te krijgen, aangezien hij ook al langer het werk van zijn vader wilde afmaken. Daarnaast schrijft Weisberg: “For Bush, boldness had a constant allure. Remaking the Middle East via Iraq was just the kind of game changing idea he went for”.¹⁵⁶ Hoewel er geen duidelijke link was tussen 9/11 en Irak hadden de aanslagen toch een doorslaggevende rol gehad bij het

¹⁵⁴ Weisberg, *The Bush tragedy*, 204.

¹⁵⁵ Uit transcript van: “Interview with Vice-President Dick Cheney”, *NBC news: Meet the Press* (16 maart 2003).

¹⁵⁶ Weisberg, *The Bush tragedy*, 204-206.

overtuigen van Amerika in het belang van een interventie in het Midden-Oosten. Dit, in combinatie met de juiste president, maakte het mogelijk dat na ruim een decennium van inspanningen van Lewis in samenwerking met de neoconservatieve politici het in 2003 dus gelukt was om Amerika zo ver te krijgen om het regime van Saddam Hoessein definitief te verwijderen en hiermee volgens hen ook één van de grootste dreigingen in de regio.

Terugkijkend op de Irak Oorlog

Volgens Lockman hadden de inspanningen van Lewis er voor een groot deel voor gezorgd dat Amerika in 2003 Irak binnenviel zonder dat er harde bewijzen waren dat Irak betrokken was bij de aanslagen of dat het überhaupt massavernietigingswapens in bezit had. Met zijn boeken *What went wrong?* en *The crisis of Islam* begin eenentwintigste eeuw herhaalde Lewis wat hij al zijn hele leven zei: Dat islam en het Midden-Oosten gefaald hadden in moderniseren en dat hieruit islamisme en terrorisme was voortgekomen.¹⁵⁷ Het lijkt onwaarschijnlijk dat alleen Lewis' inspanningen een oorlog in werking konden stellen. Zonder het juiste politieke klimaat en een verhoogd gevoel van angst voor terrorisme onder de bevolking was dit hoogstwaarschijnlijk niet gelukt. Daarnaast stond Lewis niet alleen in het propaganderen van de noodzakelijkheid van een inval in Irak. Toch wordt hij verantwoordelijk gehouden omdat hij de meest vooraanstaande academicus was in de "confronterende school". Lockman verklaarde dit door; "his age, much trumpeted erudition, magisterial style and very British air of authority enhanced his stature".¹⁵⁸

In 2006 zei Lewis in een interview dat de uitkomst van de aanval op Irak niet was wat hij had verwacht. "I had underestimated our capacity to snatch defeat from the jaws of victory." Hij wilde hier niet verder op ingaan en sprak in plaats daarvan over zijn idee van botsende beschavingen. Later in het interview werd hem ook gevraagd naar zijn ideeën over de democratisering van het Midden-Oosten. Volgens Lewis werd vaak ten onrechte gezegd dat autoritaire regimes de enige mogelijkheid waren in het Midden-Oosten.

"This is not part of the historic Arab or Islamic tradition and, for that reason, I think that the prospect, not of our creating democratic institutions, but allowing them to develop their own democratic institutions is definitely a possibility. I would go a step further. I think we could

¹⁵⁷ Lockman, *Contending visions of the Middle East*, 250-252.

¹⁵⁸ Ibidem.

have done much more than we have done, and I think that it's still not a lost cause, but it is now becoming very much endangered.”¹⁵⁹

In 2006 was Lewis nog optimistisch over democratie in het Midden-Oosten en voorspelde zelfs volksofstand in het Midden-Oosten en Noord-Afrika in 2011. Hij was dan ook zeer opgetogen toen bleek dat de Arabische lente was uitgebroken. Volgens hem zou dit het einde betekenen van de tirannen in het Midden-Oosten. Toch was hij niet onverdeeld optimistisch over de uitkomst van de revoluties. Hij maakte zich vooral zorgen over wat er voor een regering in de plaats zou komen. Het was volgens hem vooral belangrijk om niet meteen verkiezingen te houden. Hitler, zo zei hij, was immers ook door verkiezingen aan de macht gekomen. Ook de mogelijke situatie dat het Moslim Broederschap aan de macht zou komen vond hij heel gevaarlijk.¹⁶⁰

Het lijkt tegenstrijdig dat juist Lewis nu waarschuwt voor verkiezingen in het Midden-Oosten terwijl hij in 2002 iedereen probeerde te overtuigen dat *regime change* door een militaire actie in Irak precedent zou zetten voor de hele regio en een democratiseringsgolf op gang zou brengen. Als echter naar alle publicaties van Lewis gekeken wordt, valt op dat hij eigenlijk altijd al van mening was dat democratisering goed was, maar dat verkiezingen hierin de laatste stap zijn. Zijn advies dat democratisering bewerkstelligd kon worden door militaire acties van de V.S. vanaf de jaren negentig lijken dus de uitzondering te zijn in plaats van kenmerkend voor zijn gedachtegoed. Ook heeft Lewis zijn idee dat het Westen terughoudend moet zijn weer opgepakt; als er democratisering plaats vindt in het Midden-Oosten dan moet het Westen niet zijn manier van verkiezingen willen doordrukken.

In de periode dat Lewis in de V.S. opriep tot militaire actie, kwamen zijn ideeën veel overeen met die van de neoconservatieve politici in de republikeinse regering van Bush. Uit de dankwoorden van bijvoorbeeld Cheney en Wolfowitz voor Lewis' advies kan worden opgemaakt dat Lewis de neoconservatieven van gedachte had veranderd en niet andersom. Toch hoeft dit natuurlijk niet zo te zijn. Zo schreef de politieke analist Kathleen Christison dat niet academici de gedachten van politici veranderen, maar dat politici de academici uitzoeken die aansluiten op wat zij al geloven. Lewis was volgens haar zo'n academicus omdat hij de juiste talenten had; hij kende de Arabische wereld, sprak goed Arabisch en was

¹⁵⁹ Transcript “Islam and the West: A Conversation with Bernard Lewis” (april 2006) <http://pewforum.org/politics-and-elections/islam-and-the-west-a-conversation-with-bernard-lewis.aspx> (geraadpleegd op 01-11-2010).

¹⁶⁰ Bari Weiss, “The Tyrannies Are Doomed”, *The Wall street journal* (2 april 2011).

pro-Israël. Zij schreef: “Policymakers do consult with outside experts when doing so reinforces their viewpoint. A few prominent academics have become part of the policymaking milieu; they often obtain a hearing with policymakers because they have gained the reputation as scholars with the right political bent and ability to talk in terms that are relevant to policy.”¹⁶¹

Aan de ene kant was Lewis vanaf de jaren negentig voor de neoconservatieven de vertegenwoordiger van een academische stroming die overeenkwam met hun politieke ideeën. Aan de andere kant bleek dat Lewis geholpen had de bestaande plannen van de neoconservatieven verder in de richting van Irak te sturen. Daarnaast bracht Lewis de politici op de hoogte van zijn idee van de situatie in het Midden-Oosten. Het was daarom de “confronterende school” die onder leiding van Lewis de oorlog in Irak aanmoedigde en van wetenschappelijke onderbouwing voorzag.

¹⁶¹ Christison, *Perceptions of Palestine*, 11.

Conclusie

Lewis' positie als invloedrijk adviseur van de regering Bush vanaf 2002 is te verklaren aan de hand van enkele constante factoren en een aantal belangrijke veranderingen in de kleine 75 jaar dat Lewis historicus is geweest. In deze thesis zijn ze verdeeld in Lewis' werk en leven, de academische wereld en de politiek, maar de interactie tussen deze werelden heeft ertoe geleid dat Lewis op zijn uiteindelijke positie terecht kwam.

De meest belangrijke constante factor in Lewis' leven is zijn fascinatie met de geschiedenis van het Midden-Oosten en zijn talent voor talen. Dit bracht hem bij het onderzoeksgebied van de oriëntalistiek. Naast een interesse in geschiedenis, was Lewis ook zijn hele carrière betrokken bij de moderne politiek. Dit kwam ten dele voort uit de eerste grote verandering in Lewis' leven; namelijk het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Hierdoor werd hij al vroeg in zijn carrière in dienst gesteld van de overheid, waar hij voor de inlichtingendienst werkte, maar ook propagandistische taken verrichtte. Een tweede grote verandering in Lewis' leven, zijn emigratie naar de Verenigde Staten, bracht hem uiteindelijk nog dichter tot de politiek.

Deze veranderingen in zijn leven hadden wel degelijk invloed op zijn werk, maar hij hield wel vast aan een aantal ideeën. Zo gaat Lewis vanaf 1952 al uit van een ordening waarbij de wereld verdeeld is in twee beschavingen; de westerse en de islamitische. Tussen deze beschavingen is volgens Lewis al sinds het begin van de islam een botsing die tot op de dag van vandaag aanhoudt. Daarnaast beschrijft Lewis de islamitische wereld als een statische, monolithische en homogene beschaving. In deze beschaving staat de islam volgens hem centraal en hangt alles in de samenleving hiermee samen. Hoewel zijn generaliserende manier van het beschrijven van zowel het Oosten als het Westen in de loop der jaren versterkt is, was het altijd al onderdeel van zijn denken.

Er zijn ook een aantal duidelijke ontwikkelingen in Lewis' publicaties te zien. Zo gaat hij zich in de loop van zijn carrière steeds minder bezighouden met historisch onderzoek en richt hij zich, vooral na zijn officiële pensionering in 1986, steeds meer op het becommentariëren van moderne gebeurtenissen. Het conflict in Israël speelde hier, na de Zesdaagse Oorlog van 1967, een belangrijke rol in. In de jaren tachtig gaat Lewis zich meer richten op moderne vormen van antisemitisme. Wat ook opvalt is dat Lewis steeds

pessimistischer lijkt te worden over de ontwikkelingen in het Midden-Oosten. Waar hij vroeg in zijn carrière nog optimistisch was over de democratisering en modernisering van de regio, lijkt hij in de jaren negentig de hoop te hebben verloren dat de bevolking van het Midden-Oosten zelf voor vooruitgang kan zorgen. Islamitisch fundamentalisme en antiwesterse gevoelens werden in zijn publicaties na de jaren zeventig een steeds belangrijker onderdeel.

Lewis' schrijven leek niet te worden beïnvloed door de academische wereld; hij hield zijn hele leven vast aan een klassieke manier van oriëntalistiek bedrijven. Toch hebben de ontwikkelingen in deze wereld wel een groot effect gehad op de manier waarop Lewis publicaties beoordeeld werden. Het belangrijkste omslagpunt in de academische wereld vond plaats in 1978. Door het boek *Orientalism* van Said veranderde de algemene visie op oriëntalistiek enorm. Lewis' werk werd fel door Said bekritiseerd en bestempeld als oriëntalisme. Doordat Lewis niet meeging met de nieuwe stroming in Midden-Oostenstudies, maar vasthield aan zijn ideeën en methoden, werd zijn werk steeds meer als controversieel beschouwd en kwam hij alleen te staan in de academische wereld. Vanaf de jaren negentig kwamen er, onder invloed van de discussie over de 'clash of civilizations' theorie, echter steeds meer gelijkgezinden. Samen met Lewis vormde deze groep een nieuwe stroming in Midden-Oostenstudies en richtte in 2007, onder leiding van hem, de ASMEA op. De ideeën van Lewis en de andere academici van de "confronterende school" werden sterk bekritiseerd in de academische wereld, maar werden onder politici vanaf de jaren negentig juist steeds populairder.

De jaren negentig waren op verschillende manieren cruciaal in Lewis' ontwikkeling tot een politiek adviseur. Dit kwam in eerste instantie door een aantal belangrijke gebeurtenissen in de wereld. Zo was al in 1978 met de Islamitische Revolutie in Iran gebleken dat fundamentalistische moslims een belangrijke kracht waren in het Midden-Oosten. Deze nieuwe stroming in de islam werd als zeer antiwesters beschouwd en werd gezien als een bron van terrorisme. Doordat er een einde was gekomen aan de Koude Oorlog, ontstond er in de jaren negentig behoefte aan een nieuwe wereldorde. Islamitisch fundamentalisme werd de nieuwe ideologische vijand. Lewis' idee van een botsing der beschavingen paste precies in het vacuüm dat na de Koude Oorlog was ontstaan. De Golfoorlog in 1991 speelde daarnaast ook een zeer belangrijke rol in Lewis' werk, omdat het een omslag veroorzaakte in zijn denken over westers beleid in het Midden-Oosten. Voor de jaren negentig was Lewis namelijk altijd een uitdrager geweest van een beleid van non-

interventie in het Midden-Oosten. De annexatie door Saddam Hoessein van Koeweit en de daaraan voorafgaande teleurstelling in de ontwikkeling van het Midden-Oosten lijken bij Lewis in 1990 een knop te hebben omgedraaid waarna hij plots voor interventie in het Midden-Oosten was. Hij propageerde vanaf dat moment dat het verwijderen van het regime van Saddam Hoessein noodzakelijk was, omdat de dreiging die vanuit de massavernietigingswapens in Irak ging ontoelaatbaar was. Het idee van een interventie in het Midden-Oosten en daarmee het helpen opbloeien van democratie werd omarmd door de neoconservatieve stroming die ook in de jaren negentig in opkomst was. Lewis wist veel politici met zijn simplistische wereldbeeld te overtuigen van de grote slagingskans en vooral de noodzaak van een interventie in Irak. Politici als Dick Cheney en Paul Wolfowitz hebben meerdere malen te kennen gegeven dat zij beïnvloed zijn door Lewis' advies.

Hoewel Lewis en de neoconservatieven sterk lobbyden voor een inval in Irak was de tijd er in de jaren negentig nog niet naar. Ook toen president Bush begin 2001 aan de macht kwam, met een groot aantal neoconservatieve politici in zijn regering, werd nog niet meteen besloten tot interventie in het Midden-Oosten. Lewis' plan om Irak binnen te vallen werd pas mogelijk nadat de Amerikaanse bevolking abrupt overtuigd werd door de aanslagen op het World Trade Center op elf september 2001. Vanaf dat moment kwam Lewis echt in de positie terecht als adviseur van de Amerikaanse regering en werd hij gezien als *de* expert van het Midden-Oosten. De ideeën die Lewis had kwamen grotendeels overeen met wat uiteindelijk het beleid werd van de Bush regering in Irak.

Heeft Lewis echt de oorlog in Irak veroorzaakt zoals sommige wetenschappers zeggen? Het antwoord is natuurlijk van niet. Echter door een samenspel van historische gebeurtenissen, ontwikkelingen in de academische wereld en in de politiek werd Lewis in de aanloop naar de oorlog wel als autoriteit gezien op het gebied van Midden-Oostenstudies. Door deze invloedrijke positie droeg hij een grote verantwoordelijkheid, maar kon hij alleen nooit de loop van de geschiedenis hebben veranderd.

Literatuurlijst

Werk van Bernard Lewis.

Monografieën

- *The origins of Ismailism: A study of the historical background of the Fatimid Caliphate* (Londen 1940, AMS versie New York 1975).
- *British contributions to Arabic studies* (Londen 1941).
- *The Arabs in history* (Londen 1950).
- *The emergence of modern Turkey* (Londen 1961).
- *The Middle East and the West* (Bloomington 1964).
- *History: Remembered, recovered and invented* (Princeton 1975).
- *The Muslim discovery of Europe* (Londen 1982).
- *Jews of Islam* (Princeton 1984).
- *Semites and anti-Semites: An inquiry into conflict and prejudice* (New York 1986).
- *The political language of Islam* (Chicago 1988).
- *The shaping of the modern Middle East* (New York 1994).
- *Cultures in conflict* (New York 1995).
- *What went wrong? The clash between Islam and modernity in the Middle East* (New York 2002).
- *From Babel to dragomans: Interpreting the Middle East* (New York 2004).
- *Europe and Islam* (Irving Kristal lecture; Washington 2007).

Artikelen

- "The Islamic guilds", *The economic history review* 8, 1 (nov. 1937) 20-37.
- "Recent developments in modern Turkey", *International affairs* 27, 3 (jul. 1951) 320-331.
- "Islamic revival in Turkey", *International affairs* 28, 1 (jan. 1952) 38-48.
- "Communism and Islam", *International affairs* 30, 1 (jan. 1954) 1-12.
- "The Concept of an Islamic Republic", *Die Welt des Islams* 4, 1 (1955) 1-9.
- "The Muslim discovery of Europe", *Bulletin of the school of oriental studies* 20, 1/3 (1957) 409-416.
- "The consequences of defeat", *Foreign affairs* 14, 2 (1968) 321-335.

- "The great powers, the Arabs and the Israelis", *Foreign affairs* 47, 4 (1969) 642-652.
- "Russia in the Middle East", *Survival* 20, 10 (1970) 332-336.
- "Conflict in the Middle East", *Survival* 13, 6 (jun. 1971) 192- 198.
- "The Palestinians in the PLO: A historical approach", *Commentary* 59,1 (jan. 1975) 32-48.
- "The return of Islam", *Commentary* 61, 1 (jan. 1976) 39-49.
- "Settling the Arab-Israeli conflict", *Commentary* 63, 6 (jun. 1977) 50-56.
- "The Arab world discovers anti-Semitism", *Commentary* 81, 5 (mei 1986) 30-34.
- "Islamic revolution", *New York review of books* (jan. 1988) 46-51.
- "The roots of Muslim rage", *The Atlantic monthly* 266, 3 (sep. 1990) 47-60.
- "Rethinking the Middle East", *Foreign affairs* 71, 4 (1992) 99-119.
- "The enemies of God", *New York review of books* 40, 6 (maart 1993) 30-32.
- "Islam and liberal democracy", *The Atlantic monthly* 271, 2 (feb. 1993) 89-98.
- "What went wrong? Some reflections on Arab history", *The American scholar* 62, 4 (sep. 1993) 601-605.
- "The other Middle East problems" Middle East lectures 1 (1995) 45-58.
- "License to kill: Usama bin Laden's declaration of Jihad", *Foreign affairs* 77, 6 (nov. 1998) 14-19.
- "The Middle East must make its own peace" *Wallstreet journal* (16 Okt. 2000).
- "The revolt of Islam", *New Yorker* 77 (nov. 2001).
- "I'm right, you're wrong, go to hell", *The Atlantic monthly* 291, 4 (mei 2003) 36-42.

Andere bronnen

- .. "The MESA Debate: The Scholars, the Media, and the Middle East", *Journal of Palestine studies* 16, 2 (Winter 1987) 85-104.
- Ahmed, Akbar S., *Postmodernism and Islam: Predicament and promise* (Londen 1992).
- Beckingham, C. F., "Short notices", *Bulletin of the school of Oriental and African studies* 37, 2 (1974) 527-528.
- Bosworth, C. E., e.a. (eds.), *Essays in honor of Bernard Lewis: The Islamic world from classical to modern times* (New Jersey, derde druk 1991).

- Byrne, Richard, "Kicking Up Sand in Middle-East Studies", *Chronicle of Higher Education* 54, 35 (2008).
- do Céu Pinto, Maria, *Political Islam and the United States: A study of U.S. policy towards Islamist movements in the Middle East* (Reading 1999).
- Christison, Kathleen, *Perceptions of Palestine: Their influence on U.S. Middle East policy* (Berkeley 1999).
- Cole, Bruce, "East and West at arm's length: A conversation with Bernard Lewis", *Humanities* 27, 4 (jug./aug. 2006).
- Davison, Roderic H., "Review: The emergence of modern Turkey", *The journal of modern history* 34, 4 (dec. 1962) 446-447.
- Doorn van, J.A.A., "Edward Said dekoloniseerde het westerse beeld van het Oosten", *Trouw.nl* (18-10-03).
- Elliot, Michael, "Bernard Lewis: Seeking the roots of Muslim rage", *Time* 163, 17 (apr. 2004) 103.
- Ernst, Carl W., Richard C. Martin (eds.), *Rethinking Islamic studies: From Orientalism to cosmopolitanism* (South Carolina 2010).
- Esposito, John L., *The Islamic threat: myth or reality?* (New York 1992).
- Hill, Christopher en Pamela Beshoff (eds.), *Two worlds of international relations. Academics, practitioners and the trade in ideas* (Londen 1994).
- Horovitz, David, "A mass expression of outrage against injustice" *jpost* (25 februari 2011).
- Houghton, David, "The role of self-fulfilling and self-negating prophecies in international relations" *International studies review* 11 (2009) 552-584.
- Jansen, Johannes J. G., "Lewis's 'Semites and Anti-Semites'", *The Jewish quarterly review* 77, 2/3 (okt. 1986) 231-233.
- Little, Douglas, *American orientalism : the United States and the Middle East since 1945* (Chapel Hill 2002).
- Lockman, Zachary, *Contending visions of the Middle East : The history and politics of Orientalism* (Cambridge 2004, tweede druk 2010).
- Macfie, A.L., *Orientalism* (Londen 2002).
- MacKenzie John M., *Orientalism: History, theory and the arts* (New York 1995).
- Mann, James, *Rise of the Vulcans: The history of Bush's war cabinet* (New York 2004).

- Meyerowitz, Joanne (ed.), *History and September 11th* (Philadelphia 2003).
- Mylroie, Laurie, "Islam and the West, by Bernard Lewis (Book Review)" , *Commentary* 96, 6 (Dec. 1993) 57-59.
- Naim, C.M., "The outrage of Bernard Lewis", *Social text* 30 (1992) 114-120.
- Nemoy, Leon, "Lewis's "The Jews of Islam"" , *The Jewish quarterly review* 75, 2 (Okt. 1984) 186-188.
- Robinson, Francis, "Studies of Islam review", *Modern Asian Studies* 13, 1 (1979) 141-148.
- Said, Edward, *Orientalism* (eerste druk 1978, versie Londen 2003).
- Said, Edward, *Covering Islam: How the media and the experts determine how we see the rest of the World* (Londen 1981).
- Schaller Michael, *Right Turn: American life in the Reagan-Bush era, 1980-1992* (New York 2007).
- Schulman, Bruce J. en Julian E. Zelizer (eds), *Rightward bound: Making America conservative in the 1970s* (Cambridge 2008).
- Shora, Nawar, *The Arab-American handbook: A guide to the Arab, Arab-America, and Muslim worlds* (Seattle 2009).
- Simon, Larry J., "Review: Jews of Islam", *Journal of the American Academy of Religion* 55, 1 (1987) 165- 166.
- Sullivan, Antony T., "The Israel lobby and U.S. foreign policy", Bookreview op www.mepc.org (2007).
- Waldman, Peter, "Power and Peril: America's Supremacy and Its Limits", *Wall Street Journal* (3 feb. 2004).
- Weisberg, Jacob, *The Bush tragedy* (New York 2008).
- Weiss, Bari, "The Tyrannies Are Doomed", *The Wall street journal* (2 april 2011).

Websites en andere bronnen

- www.juancole.com/2004/09/harold-rhode-and-bernard-lewis-classic.html
- www.neh.gov/news/humanities/2007-01/2006_medalists2.htm
- www.neh.gov/news/archive/20061108.html
- www.asmeascholars.org

- World Affairs Council, *Islam and the West conference* (1 mei 2006). Te zien op http://fora.tv/2006/05/01/Islam_and_the_West_Conference
- “Neocons to Clinton: Launch War on Iraq (1998)”, geraadpleegd op www.juancole.com/2007/06/neocons-to-clinton-launch-war-on-iraq.html
- Transcript van: “Interview with Vice-President Dick Cheney”, *NBC news: Meet the Press* (16 maart 2003).
- Transcript van: “Islam and the West: A Conversation with Bernard Lewis” (april 2006), <http://pewforum.org/politics-and-elections/islam-and-the-west-a-conversation-with-bernard-lewis.aspx>
- Edward Saids toespraak over de mythe van de ‘clash of civilizations’, te zien op o.a.: www.dailymotion.com/video/xqeoe_edward-said-the-myth-of-culture-cla_news